

Προπτυχιακή Εργασία

Αγγελική Δημητρακοπούλου

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ: ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ: ΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Θέμα:

«Το Οικονομικό Σύνταγμα»

ΔΙΔΑΣΚΩΝ: ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ Γ.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ Α.Μ. 1340200000120

ΑΘΗΝΑ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2004

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελ.

A) ΕΙΣΑΓΩΓΗ 2

(B) ΚΥΡΙΩΣ ΘΕΜΑ «Το προβλεπόμενο υπό του ελληνικού Συντάγματος οικονομικό καθεστώς» 4

1. Η έννοια του οικονομικού συντάγματος. 4

2. Το ζήτημα της οικονομικοπολιτικής ουδετερότητας του Συντάγματος 7

3. Συνταγματικός προσδιορισμός του ελληνικού οικονομικού καθεστώτος 13

(A) Το καθεστώς της οικονομίας της αγοράς 13

(B) Τα στοιχεία που προσδιορίζουν το ελληνικό οικονομικό καθεστώς 14

(i) Η οικονομική ελευθερία 14

Η οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα 14

Ειδικότερες μορφές οικονομικής ελευθερίας. 16

Περιορισμοί της οικονομικής ελευθερίας 19

(ii) Η έκταση της κρατικής οικονομικής δραστηριότητας 20

Η προτεραιότητα της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας 20

Η αρχή της κρατικής παρέμβασης 22

(iii) Η κοινωνική δέσμευση της οικονομίας της αγοράς 25

(iv) Η σημασία του ανταγωνισμού για την οικονομία της αγοράς 27

Αθέμιτος ανταγωνισμός και ελεύθερος ανταγωνισμός 27

Πηγές κινδύνων για τον ελεύθερο ανταγωνισμό. 29

(α) Μονοπώλια και ολιγοπώλια. 29

(β) Καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης. 31

4. Το οικονομικό Σύνταγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η σχέση του με το Ελληνικό οικονομικό Σύνταγμα. 33

(Γ). ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 36

(Δ). ΠΕΡΙΛΗΨΗ 38

(Ε). ΛΗΜΜΑΤΑ 40

(ΣΤ). ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 42

A) ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την εκπνοή του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου αρχίζει να κάνει την εμφάνισή της μια σειρά από θεμελιώδεις διατάξεις Οικονομικού Δικαίου στους περισσότερους Καταστατικούς Χάρτες των νεότερων Δημοκρατιών.

Μετά τον πόλεμο και την κρίση του 1929- 31 συνειδητοποιήθηκε ότι τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί με την ανάπτυξη του Καπιταλισμού δεν ήταν δυνατόν να αντιμετωπιστούν χωρίς ουσιαστικές επεμβάσεις του νομοθέτη, και διαμέσου νομοθετικής εξουσιοδότησης, της εκτελεστικής εξουσίας, στην ιδιωτική οικονομική ζωή. Μέσα σ' αυτό το οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο γεννήθηκε ο κλάδος του Οικονομικού Δικαίου και η έννοια του Οικονομικού Συντάγματος.

Η αρχική χρήση του όρου «Οικονομικό Σύνταγμα» ανάγεται στο Σύνταγμα της Βαϊμάρης (Weimarer Verfassung) , του 1919 και αφορά τα οικονομικά άρθρα και ειδικότερα, το νομικό σύστημα των Εργατικών και Οικονομικών Συμβουλίων του άρθρου 165 αυτού του Συντάγματος. Η χρήση αυτής της έννοιας μαρτυρεί ακριβώς την ανάγκη για κρατική παρέμβαση στο χώρο της οικονομίας.

Το Οικονομικό Σύνταγμα αναφέρεται στη διευθέτηση του οικονομικού βίου μιας κοινότητας, μέσω διατάξεων που έχουν ουσιώδη σημασία, από την άποψη του Οικονομικού Δικαίου, για τη ρύθμιση του νομικού status της οικονομίας. Όπως ακριβώς ο νομοθέτης καθιερώνει ένα συγκεκριμένο πολιτικό σύστημα (πολίτευμα) που διέπει τον πολιτικό χώρο, ως χώρο ανταγωνισμού για την ανάληψη και διαχείριση της πολιτικής εξουσίας, με τον ίδιο τρόπο κατοχυρώνει με συνταγματικές διατάξεις και συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα, που διέπει τον οικονομικό χώρο και αφορά στην συνολική οικονομική οργάνωση και οικονομική λειτουργία του κράτους . Στο μέτρο της αυτοτέλειας της οικονομικής διαδικασίας απέναντι στην πολιτική διαδικασία, δηλαδή, ανάλογα με το ρόλο που διαδραματίζει το κράτος στην οικονομική διαδικασία, διακρίνονται κατά βάση, 2 οικονομικά συστήματα

(α) Η προγραμματισμένη ή σχεδιασμένη οικονομία ή συγκεντρωτικά ασκούμενη ή κεντρικά διευθυνόμενη οικονομία: κατά το σύστημα αυτό, όλες οι αποφάσεις που έχουν ουσιώδη οικονομική σημασία, με εξαίρεση τη σφαίρα της κατανάλωσης, λαμβάνονται από το κράτος, το οποίο διαθέτει, κατ' αποκλειστικότητα, τα μέσα παραγωγής.

(β) Η ελεύθερη οικονομία ή οικονομία της αγοράς: Σ' αυτό το σημείο, οι αποφάσεις που έχουν οικονομική σημασία και αφορούν την παραγωγή, διανομή, επένδυση και κατανάλωση αποκόπτονται από τον κρατικό μηχανισμό και καταλείπονται στα κατ' ιδίαν υποκείμενα της οικονομικής δραστηριότητας στα πλαίσια μιας κρατικής εποπτείας

Σχετικά με το ποιο οικονομικό σύστημα καθιερώνει το Σύνταγμα του 1975/ 86/01 κατά βάση γίνεται δεκτό ότι το συνταγματικά κατοχυρωμένο οικονομικό σύστημα είναι αυτό της οικονομίας της αγοράς, όμως το ζήτημα πρέπει να εξεταστεί πιο λεπτομερώς, υπό το πρίσμα της λεγόμενης « οικονομικοπολιτικής ουδετερότητας» του Συντάγματος. Πάντως, από πλευράς συνταγματικού δικαίου, πυρήνα του οικονομικού συστήματος αποτελεί η οικονομική ελευθερία, που ως ειδικότερη εκδήλωση του γενικού δικαιώματος της προσωπικότητας προστατεύεται με τα α. 5 παρ. 1 και παρ. 3 του Συντάγματος. Πέρα όμως από την οικονομική ελευθερία, απαραίτητα συστατικά του οικονομικού συστήματος αποτελούν ο κρατικός παρεμβατισμός που είναι θεσμοθετημένος στο α. 106 παρ. 1 του Συντάγματος και ο ανταγωνισμός, που αποτελεί και τη βάση του συστήματος της οικονομίας της αγοράς. Ενόψει, όμως, των κοινωνικών δεσμεύσεων του εν λόγω συστήματος, όπως προβλέπονται στο α. 106 παρ. 1, 2, 3, και 4 και θα αναλυθούν στη συνέχεια, γίνεται δεκτό, ότι το κατοχυρούμενο οικονομικό σύστημα είναι μια κοινωνικά δεσμευμένη οικονομία της αγοράς.

(B) ΚΥΡΙΩΣ ΘΕΜΑ «Το προβλεπόμενο υπό του ελληνικού Συντάγματος οικονομικό καθεστώς»

1. Η έννοια του οικονομικού συντάγματος.

Η νομοτεχνική διάρθρωση των συνταγμάτων των σύγχρονων δυτικών χωρών συντελείται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην περιέχουν ρητές διατάξεις, οι οποίες ν' αποτελούν ένα ιδιαίτερο αυτοτελές τμήμα για το νομικό καθεστώς και τη διαμόρφωση του οικονομικού βίου, δηλαδή δεν περιέχουν in concreto βιωτικές ρυθμίσεις, διακηρύξεις και προγραμματισμούς που ν' ανάγονται στην οικονομική πολιτική. Αναμφίβολα, όμως στον καταστατικό χάρτη εμπεριέχεται ένα σύνολο διατάξεων που έχουν σημαντική αξία για το Οικονομικό Δίκαιο και το γεγονός αυτό οδήγησε τη νομική επιστήμη- με πρώτη τη γερμανική και γενικότερα τη γερμανόφωνη- στη διατύπωση της άποψης για το λεγόμενο « Οικονομικό Σύνταγμα ».

Σύμφωνα με την άποψη αυτή, οι διατάξεις του Συντάγματος που διέπουν το νομικό καθεστώς της οικονομίας, την οικονομική πολιτική και την οικονομική διαδικασία, αποτελούν τμήμα του Συντάγματος, όπως και οι άλλοι συνταγματικοί κανόνες, δεδομένου ότι αποτελούν κανόνες και θεμελιώδεις αρχές του, που εφαρμόζονται στο πεδίο της οικονομίας. Κατά συνέπεια, το περιεχόμενο, η έκταση και τα όρια της εφαρμογής τους καθορίζονται ανάλογα με το περιεχόμενο και την έκταση εφαρμογής του Συντάγματος .

Έτσι, οι υποστηρικτές αυτής της άποψης θεωρούν την έννομη τάξη «ενιαία», αμφισβητώντας έντονα τη

διάσπαση του ενιαίου Συντάγματος και υποστηρίζοντας ότι οι συνταγματικές διατάξεις, που διέπουν το νομικό καθεστώς της ιδιοκτησίας και της οικονομικής πολιτικής, δεν συγκροτούν «αυτοτελές» οικονομικό Σύνταγμα, διότι η ενιαία ισχύουσα θεμελιώδης δικαιοταξία δεν είναι δυνατό να διασπαστεί σε «οικονομικό» και «πολιτικό» Σύνταγμα.

Από την άλλη μεριά, υποστηρίζεται η αυτοτέλεια του οικονομικού Συντάγματος, οι υποστηρικτές της οποίας ανάγουν το οικονομικό Σύνταγμα σε βάση και θεμέλιο του Οικονομικού Δικαίου. Κατ' αυτούς, όπως το «Πολιτικό Σύνταγμα» εξαγγέλει τις θεμελιακές πολιτικές επιλογές (π.χ. Δημοκρατία, Φιλελευθερισμός), το βάρος της υλοποίησης των οποίων επωμίζεται η Διοίκηση, έτσι και το «Οικονομικό Σύνταγμα» εμπεριέχει τις θεμελιώδεις επιλογές (π.χ. ανταγωνιστική ελευθερία, εγγύηση της ιδιοκτησίας) η υλοποίηση των οποίων επαφίεται στην οικονομική Διοίκηση.

Πάντως έχει υποστηριχθεί και η άποψη, ότι δεν υπάρχει καν όρος «Οικονομικό Σύνταγμα». Βέβαια μια τέτοια άποψη δεν είναι δυνατό να υποστηριχθεί με βασιμότητα, δεδομένου ότι αρκεί μια απλή αναγνωστική επαφή, με τον Καταστατικό Χάρτη για να διακριβωθεί η ύπαρξη Θεμελιακών Κανόνων Δικαίου, που αναφέρονται στη ρύθμιση των οικονομικών δικαιωμάτων, υποχρεώσεων και εννόμων σχέσεων των πολιτών και του Κράτους. Ως νομικό μέσο, το Οικονομικό Σύνταγμα, αποτελεί τη συνολική ρύθμιση της οικονομικής ενότητας και επιδιώκει το συμβιβασμό ανάμεσα στα δύο βασικά οικονομικά συστήματα, την Ελεύθερη και την Κεντρικά Διευθυνόμενη Οικονομία. Στο φίλτρο αυτής της ενότητας διυλίζονται οι συντιθέμενοι ετερογενείς θεσμοί ατομικής και συλλογικής πρωτοβουλίας και εξουσιαστικών επιταγών του Κράτους, με συνέπεια ο όρος «Οικονομικό Σύνταγμα» να γίνεται αντιληπτός υπό μια δικαιοπολιτική προστατευτική έννοια απέναντι στην κρατική εξουσία.

Το Οικονομικό Σύνταγμα ως σύστημα θεμελιωδών κανόνων, ρυθμιστικών του καθεστώτος ενός κράτους διακρίνεται σε :

I. Τυπικό Οικονομικό Σύνταγμα ή Οικονομικό Σύνταγμα σε στενή έννοια. Ως τυπικό οικονομικό Σύνταγμα, νοείται το συνταγματικό καθεστώς του οικονομικού βίου στο οποίο περιλαμβάνεται η δέσμευση της οικονομικής πολιτικής και της οικονομικής Διοίκησης, δηλαδή, υποδηλώνονται οι συνταγματικές διατάξεις που έχουν ιδιαίτερη σημασία για την οικονομική δραστηριότητα, την οικονομική πολιτική και την οικονομική Διοίκηση

II. Ουσιαστικό Οικονομικό Σύνταγμα ή Οικονομικό Σύνταγμα εν ευρεία έννοια. Ως ουσιαστικό οικονομικό Σύνταγμα, νοείται το σύστημα των κανόνων οι οποίοι καθορίζουν την οργάνωση και την πορεία της οικονομικής διαδικασίας, ανεξάρτητα από την τυπική τους ισχύ, ως συνταγματικών διατάξεων ή διατάξεων νόμου, εφόσον διαβλέπει την οικονομία ως ενότητα κοινωνικής δράσης και ενέργειας.

Πάντως, οικονομικό Σύνταγμα έχουν και τα κράτη που δεν έχουν συνταγματικό νόμο αυξημένης τυπικής δύναμης, αλλά έχουν πάντως θεσπίσει τους βασικούς κανόνες δικαίου που διέπουν την οικονομική ζωή. Υπ' αυτήν την έννοια, η διάκριση των κανόνων δικαίου που αφορούν στο οικονομικό καθεστώς σε κανόνες με αυξημένη και μη δύναμη, έχει βέβαια θεμελιώδη σημασία από την άποψη της δυνατότητας του νομοθέτη να τους μεταβάλλει, εν τούτοις, όταν ένας κανόνας έχει τέτοιο περιεχόμενο, ώστε να προσλαμβάνει καταστατική σημασία για το οικονομικό καθεστώς, αποτελώντας, έτσι, κανόνα ουσιαστικού συνταγματικού δικαίου, είναι ευνόητο ότι η κατάργησή του απ' το νομοθέτη –παρά την μη αυξημένη τυπική του δύναμη θα είναι αδύνατη

2. Το ζήτημα της οικονομικοπολιτικής ουδετερότητας του Συντάγματος

Το κεντρικό ερώτημα που τίθεται στο πλαίσιο του οικονομικού Συντάγματος και με το οποίο συνδέεται άμεσα το ζήτημα της οικονομικοπολιτικής ουδετερότητας του Συντάγματος είναι αν με τις συνταγματικές διατάξεις καθιερώνεται ένα συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα του οποίου η μεταβολή δεν είναι δυνατή ή αν αντίθετα οι οικονομικές διατάξεις δεν καθορίζουν συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα και αφήνουν το θέμα ανοικτό. Το ζήτημα εντοπίζει το γενικότερο πρόβλημα που έχει τεθεί στην επιστήμη σχετικά με το αν η έννομη τάξη αποτελεί κλειστό ή αντίθετα ανοικτό δικαϊκό σύστημα, ειδικά στο χώρο του οικονομικού Συντάγματος.

Η άποψη της οικονομικοπολιτικής ουδετερότητας του Συντάγματος υποστηρίζεται αρκετά στη γερμανική θεωρία. Βασική εξαίρεση αποτέλεσε η άποψη του Nipperdey, κατά την οποία το γερμ. Σύντ. έχει αποφασίσει τυπικά και ουσιαστικά για ένα ορισμένο οικονομικό σύστημα, αυτό της Soziale Marktwirtschaft, με την έννοια της θεσμικής εγγύησής της Αντίθετα με αυτή τη θέση, η κρατούσα στη θεωρία και νομολογία άποψη δέχεται ότι το γερμ. Σύντ. είναι οικονομικοπολιτικά ουδέτερο στα πλαίσια όμως των ατομικών δικαιωμάτων και της αρχής του κοινωνικού κράτους. Επομένως, με την κρατούσα άποψη στη Γερμανία το πρόβλημα μετατίθεται στο ποιες αξιολογικές αποφάσεις οικονομικού περιεχομένου έχει πάρει το Σύνταγμα με μια σειρά ορισμένων «διατάξεων-πλαισίων», τις οποίες περιέχει. Όταν, όμως, το συνταγματικό δικαστήριο στη βασική για το ζήτημα αυτό απόφασή του δέχεται, ότι «ο συνταγματικός νομοθέτης δεν έχει ρητά αποφασίσει για ένα ορισμένο οικονομικό σύστημα, και ότι ο νομοθέτης στην κατά περίπτωση ακολουθητέα οικονομική πολιτική είναι ελεύθερος, εφ' όσον σέβεται το Σύνταγμα», δεν απαντά στο ερώτημα, αν το Σύνταγμα είναι οικονομικοπολιτικά ουδέτερο.

Όπως συμβαίνει με κάθε κανόνα δικαίου, έτσι και οι διατάξεις του Συντάγματος δεν είναι αξιολογικά ουδέτερες. Το κράτος στη διαμόρφωση της οικονομικής του πολιτικής δεσμεύεται τόσο από το κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό σύστημα όσο και από το Σύνταγμα στο οποίο άμεσα ή έμμεσα διατυπώνονται –έστω και υπό μορφή ορίων δράσεως – αξιολογικές αποφάσεις στη μορφή των κανόνων δικαίου. Εκείνο που μπορεί να γίνει δεκτό είναι ότι στα πλαίσια των διατάξεων του Συντάγματος ο νομοθέτης έχει μια σχετική ελευθερία κατά την εξειδίκευση των συνταγματικών διατάξεων. Με αυτήν την έννοια, μπορεί να λεχθεί ότι το Σύνταγμα δεν προδιαγράφει μια ορισμένη οικονομική πολιτική σαν τη μοναδικά σύμφωνη με αυτό. Περιέχει μόνο ένα ευρύ πλαίσιο, μέσα στο οποίο ο κοινός νομοθέτης και η Κυβέρνηση διαμορφώνει το συγκεκριμένο σύστημα, το οποίο δεν επιτρέπεται απλώς να υπερβεί τα όρια που προκύπτουν από αυτό το πλαίσιο.

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα, η γνώμη ότι το Σύνταγμα είναι οικονομικοπολιτικά ουδέτερο, ενέχει μια

υπερβολή, αφού και τα ευρύτατα για τον κοινό νομοθέτη πλαίσια που θέτει το Σύνταγμα, του επιβάλλουν και οικονομικοπολιτικής φύσεως δέσμευση (απαγόρευση υπέρβασης των πλαισίων αυτών, απαγόρευση ακραίων οικονομικών συστημάτων) .άρα δεν παρουσιάζουν πλήρη ουδετερότητα.

Ο Νικόλαος Ρόκας υποστήριξε ότι το ελληνικό Σύνταγμα είναι «οικονομικοπολιτικώς ουδέτερον», και με την έννοια αυτή δε φαίνεται να είναι συνταγματικά επιτρεπτή τόσο η εισαγωγή ενός συστήματος ολοκληρωτικά διευθυνόμενης οικονομίας, όσο και υιοθέτηση ενός άκρατου οικονομικού φιλελευθερισμού.

Την ίδια άποψη ασπάζονται ο Μιχάλης Σταθόπουλος με τη διασαφήνιση ότι «το Σύνταγμα είναι ανοικτό στο θέμα του συγκεκριμένου οικονομικού συστήματος, ότι δεν επιλέγει ένα από τα δυνατά συστήματα, π.χ. αυτό που επικρατεί κατά την έναρξη ισχύος του, αλλά αφήνει, μέσα σε ορισμένα όρια, ευρεία οικονομικοπολιτική διαπλαστική εξουσία στον κοινό νομοθέτη», και ο Λάμπρος Κοτσίρης, που τονίζει ότι «η συνύπαρξη της ατομιστικής αρχής και της κοινωνικής δέσμευσης του ατομικού δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας δίνει το χαρακτήρα του Συντάγματος ως <οικονομικοπολιτικώς ουδέτερου>, εφόσον «το Σύνταγμα δεν προκρίνει την μια ή την άλλη, ούτε δημιουργεί προτεραιότητες ή υστερότητες» ,αλλά υπάρχει «ισοτιμία των δύο άρχων με την έννοια ότι και οι δυο μαζί δημιουργούν ένα αμάλγαμα οικονομικής τάξεως».

Σύμφωνα με την άποψη αυτή, το Σύνταγμα είναι ουδέτερο, δηλαδή ο νομοθέτης δύναται να ακολουθεί την οικονομική πολιτική που φαίνεται σ' αυτόν ότι ανταποκρίνεται στα πράγματα, υπό την προϋπόθεση ότι τηρεί τις εγγυήσεις των ατομικών δικαιωμάτων και την αρχή του κοινωνικού Κράτους και επισημαίνεται η ελευθερία του νομοθέτη να επιλέγει και να διαμορφώνει την οικονομική πολιτική, ενώ, συγχρόνως, απορρίπτεται η ex ante υιοθέτηση εκ μέρους του Συντάγματος ορισμένου οικονομικοπολιτικού προγράμματος ή μοντέλου.

Ο Διονύσιος Καράγιωργας , σημειώνει ότι «το Σύνταγμα φαίνεται να δέχεται μια... οργάνωση της οικονομίας στην οποία βασικοί φορείς της οικονομικής δράσης είναι οι ιδιώτες οι οποίοι με τα μέσα παραγωγής που κατέχουν, αποφασίζουν για το τι, πόσο και πώς θα παραχθεί μέσω του μηχανισμού της αγοράς... καθιερώνει το σύστημα της ιδιωτικής επιχειρηματικής δράσης στην αγορά... υποθέτει σαν βασικό οργανωτικό πλαίσιο της αγοράς τον τέλειο ανταγωνισμό.

Ο Γεώργιος Λεβέντης και ο Απόστολος Γέροντας, υποστηρίζουν την πλουραλιστική διάρθρωση του ελληνικού οικονομικού συστήματος, με την έννοια της συνύπαρξης του κρατικού προγραμματισμού με τον προγραμματισμό και την οικονομική ενεργοποίηση των ιδιωτών και των άλλων οικονομικών ομάδων

Ο Αθανάσιος Λιακόπουλος , προσανατολισμένος στην κοινωνικά δεσμευμένη οικονομία της αγοράς, επισημαίνει ότι η εγγύηση ενός τέτοιου οικονομικού συστήματος είναι κάτι περισσότερο από το απαραβίαστο της οικονομίας της αγοράς στον πυρήνα της... γιατί δεν επιτρέπει οπισθοδρομήσεις σε περίπτωση που ο συσχετισμός των πολιτικών δυνάμεων θα πίεζε προς συντηρητικότερες κατευθύνσεις . Το Σύνταγμα ξεκινώντας από μια κοινωνικά δεσμευμένη οικονομία της αγοράς επιβάλλει την κοινωνικότερη διάπλαση της και απαγορεύει την αποδέσμευση της οικονομικής πολιτικής του Κράτους από κοινωνικούς στόχους. Στα πλαίσια αυτά είναι φανερό πως το δικαίό μας δεν θάλπει την οικονομία της αγοράς στην απόλυτη μορφή της και ως τον άξονα στον οποίο στηρίζεται ο συγκεκριμένος κοινωνικός σχηματισμός.

Κατά τον Αριστόβουλο Μάνεση , ο νομοθέτης έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια να καθορίζει την οικονομική πολιτική και να προβαίνει σε προοδευτικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, που να διευκολύνουν τον εκδημοκρατισμό του κοινωνικοοικονομικού βίου. Δεν δικαιούται όμως να φθάσει ως την αναίρεση του συστήματος της οικονομίας της αγοράς, που είναι θεμελιακό στοιχείο του κρατούντος αστικού καθεστώτος, καθώς οι διατάξεις του α.5 παρ.1 και 3, που κατοχυρώνουν την οικονομική ελευθερία, ανήκουν στο λεγόμενο «ακλήρο πυρήνα» του Συντάγματος, μη υποκείμενες σε αναθεώρηση (ά.110 παρ.1). Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και ο Αντώνης Μανιτάκης , ο οποίος υποστηρίζει ότι το Σύνταγμα εγγυάται ένα συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα, αυτό της οικονομίας της αγοράς, της εν γένει ελεύθερης οικονομίας, μη επιτάσσοντας ορισμένη οικονομική πολιτική, ούτε τασσόμενο υπέρ ορισμένης οικονομικής σχολής ή αντίληψης.

Υπό την παραπάνω άποψη, είναι σαφές ότι το Σύνταγμα δεν είναι οικονομικοπολιτικά «ουδέτερο», Αποτελώντας όμως τη νομική έκφραση της «εξισορρόπησης»ενός συγκεκριμένου συσχετισμού κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων, εμπεριέχει «αντιφάσεις», οι οποίες ενδέχεται να λειτουργήσουν πολυτρόπως. Έτσι οι διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1 και 3, που προστατεύει την οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα και 106 που θεσμοθετεί και οριοθετεί την οικονομική ελευθερία, παρά την αντιφατικότητά τους αλληλοσυμπληρώνονται διαλεκτικά. Γι' αυτό και παρέχουν πολλές δυνατότητες στον κοινό νομοθέτη για περισσότερο ή λιγότερο ριζικές επεμβάσεις, ανάλογα με τις μελλοντικές κοινωνικοπολιτικές συγκυρίες.

Ο Αναστάσιος Τάχος διατυπώνει την άποψη ότι «το Σύνταγμα προδιαγράφει ένα οικονομικό καθεστώς: α) φιλελεύθερο αστικό, β) κεφαλαιοκρατικό, γ)ταξικό, δ) επεμβατικό διευθυνόμενο». Ο συγγραφέας δεν φαίνεται να αποδίδει σημασία σε ορισμένες δυνατότητες, που περιέχονται στο Σύνταγμα για την πραγματοποίηση της αρχής του κοινωνικού κράτους. Στο μέτρο των κοινωνικών δεσμεύσεων που προβλέπει το Σύνταγμα, υπάρχουν περιθώρια για τη διάπλαση ενός κοινωνικού-οικονομικού καθεστώτος .

Ο Κωνσταντίνος Φινοκαλιώτης , διατυπώνει τη γνώμη ότι ο «συνταγματικός νομοθέτης αποδέχεται και καθιερώνει, κατ' αρχήν το σύστημα της ελεύθερης οικονομίας αναγνωρίζοντας σαν βασικούς φορείς της οικονομικής δραστηριότητας τους ιδιώτες. Το Σύνταγμα δηλαδή ακολουθώντας τα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα. Δέχεται σαν βάση του οικονομικού συστήματος τον «μηχανισμό της αγοράς». αναγνωρίζει όμως και το δικαίωμα του Κράτους μέσω του οικονομικού προγραμματισμού, ad hoc «παρεμβάσεων» και του ελέγχου της αγοράς , να διορθώνει τις ατέλειες του μηχανισμού των τιμών και του ελεύθερου ανταγωνισμού, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται και η οικονομική ευημερία του λαού, αλλά και η μείωση των οικονομικών και κατά συνέπεια κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των πολιτών.

Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001, όπως κάθε Σύνταγμα, αποτελεί συγκεκριμένη ιδρυτική και διαμορφωτική πράξη, που εμπεριέχει πολιτικο-ιδεολογικές θέσεις στις οποίες προσδίδει μια de constitutione lata ενεργή νομική ισχύ. Δεν αποτελεί αξιολογικά ουδέτερη τάξη αλλά ένα αξιολογικά σύστημα, που καταλαμβάνει ολόκληρη την κοινωνική ζωή. Εκφράζει μια συγκεκριμένη οικονομική και κοινωνική αντίληψη, ένα συγκεκριμένο συσχετισμό κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων και, κατά συνέπεια, προστατεύει ορισμένα συμφέροντα, που διαλαμβάνονται στις εγγυήσεις που κατοχυρώνει .

Έστω και αν δεν προδιαγράφει, με ειδικές διατάξεις, συγκεκριμένο οικονομικό καθεστώς, η όλη δομή, οι στόχοι και ο τρόπος άσκησης της κρατικής εξουσίας όπως αποτυπώνονται στις συνταγματικές διατάξεις που προσδιορίζουν του πολιτεύμα, προϋποθέτουν, υπονοούν και τελικά κατοχυρώνουν- εγγυώμενοι την ασφαλή αναπαραγωγή του- ένα ορισμένο σύστημα παραγωγής και ιδιοκτησίας. Όλα τα ελληνικά Συντάγματα από το 1822 μέχρι σήμερα, μολονότι δεν περιέχουν διατάξεις που να αναφέρονται ρητά στην οικονομία, εγγυώνται

ωστόσο, έμμεσα αλλά σαφώς, το σύστημα της «ελεύθερης οικονομίας» ή, ορθότερα, της «οικονομίας της αγοράς», η οποία αποτελεί οργανικό στοιχείο του αστικού κοινωνικού καθεστώτος. Σύμφωνα με την προηγηθείσα ανάπτυξη και τη σύνθεση των απόψεων αφενός των υποστηρικτών της ουδετερότητας του Συντάγματος σχετικά με το ακολουθητέο οικονομικό σύστημα και αφετέρου των υποστηρικτών της αντίθετης άποψης, το ισχύον Σύνταγμα, όπως άλλωστε και κάθε Σύνταγμα, δεν μπορεί κατ' ακριβολογία, να θεωρηθεί ως οικονομικοπολιτικά «ουδέτερο». Ορθότερο θα ήταν να γίνει δεκτό αυτό που με σαφέστερο τρόπο διατυπώνεται στη Δυτική Γερμανία, ότι δηλαδή το Σύνταγμα είναι ανοιχτό στο θέμα του συγκεκριμένου οικονομικού συστήματος και δεν επιτάσσει ορισμένη οικονομική πολιτική, παρέχοντας στο νομοθέτη σχετική ελευθερία δράσης (ευρεία διακριτική εξουσία) για την αντιμετώπιση οικονομικών καταστάσεων και τη χάραξη γενικότερης οικονομικής πολιτικής. Μόνο απ' αυτήν την άποψη, της ελευθερίας επιλογής του νομοθέτη, κατά τη διαμόρφωση του οικονομικού προγράμματος του Κράτους, εκείνης της πολιτικής που κρίνει προσφορότερη κατά τις περιστάσεις, μπορεί να γίνει λόγος για ουδετερότητα του Συντάγματος.

3. Συνταγματικός προσδιορισμός του ελληνικού οικονομικού καθεστώτος

(A) Το καθεστώς της οικονομίας της αγοράς

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, το οικονομικό σύστημα ή οικονομικό καθεστώς που κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα του 1975/86/01 είναι αυτό της «ελεύθερης οικονομίας» ή «οικονομίας της αγοράς». Μορφές αγοράς υπάρχουν πολλές, από την απεριόριστα ελεύθερη ως την έντονα περιορισμένη σε έκταση (δηλαδή ως προς τους επιτρεπόμενους τομείς δραστηριότητας των ιδιωτών) και σε ένταση (δηλαδή στενά ελεγχόμενη από το Κράτος). Τα καθαρά συστήματα αγοράς ή κρατικού προγραμματισμού είναι οι δύο ακραίες περιπτώσεις που σπάνια εφαρμόζονται αμιγώς. Στην πράξη υπάρχει ποικιλία αποχρώσεων των δύο συστημάτων, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται «μικτά οικονομικά συστήματα» με στοιχεία τόσο της αγοράς όσο και του προγραμματισμού, ώστε να καθίσταται δυσχερής η ένταξή τους ανενδοίαστα στο ένα ή το άλλο σύστημα. Δεδομένου ότι το Σύνταγμα είναι ανοιχτό και όχι ουδέτερο στο ζήτημα του συγκεκριμένου οικονομικού συστήματος, αφήνοντας ευρύτατα όρια επιλογής στον κοινό νομοθέτη ως προς το θέμα αυτό και απαγορεύοντας συγχρόνως την «αναίρεση» ή «υπέρβαση» του συστήματος της «οικονομίας της αγοράς», προκύπτει ότι το Σύνταγμα προδιαγράφει τα πλαίσια της οικονομικής πολιτικής και του οικονομικού καθεστώτος της αγοράς, το οποίο εγγυάται και στον πυρήνα του δεν το θίγει. Επομένως, ο νομοθέτης, σεβόμενος τόσο το οικονομικό σύστημα της αγοράς που κατοχυρώνει το Σύνταγμα όσο και την κοινωνικοοικονομική δομή που έχει διαμορφώσει και εγγυάται η ελληνική συνταγματική τάξη, έχει την εξουσία να επιλέξει εκείνη την ειδικότερη μορφή του συστήματος της οικονομίας της αγοράς που θεωρεί ότι ανταποκρίνεται καλύτερα στις εκάστοτε συνθήκες. Η οικονομική ελευθερία, η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, το κοινωνικό κράτος, ο κρατικός παρεμβατισμός και ' ανταγωνισμός είναι τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν ειδικότερα το ελληνικό οικονομικό σύστημα ως μια «κοινωνικά δεσμευμένη οικονομία της αγοράς» και τα οποία θα αναλυθούν πιο κάτω.

(B) Τα στοιχεία που προσδιορίζουν το ελληνικό οικονομικό καθεστώς

(i) Η οικονομική ελευθερία

Η οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα

Το ισχύον Σύνταγμα του 1975/86/01, όπως άλλωστε και τα προηγούμενα ελληνικά Συντάγματα, δεν περιέχει διάταξη που να προστατεύει ειδικά την οικονομική ελευθερία, ως ατομικό δικαίωμα του ατόμου έναντι κρατικών επεμβάσεων. Σύμφωνα όμως με πάγια συνταγματική παράδοση στη χώρα μας, διαμορφωμένη αρχικά από τη νομολογία και στη συνέχεια, από τη θεωρία, η οικονομική ελευθερία θεωρείται συνταγματικά κατοχυρωμένη σαν ειδικότερη εκδήλωση της προσωπικής ελευθερίας. Μολονότι το άρθρο 4 του Συντάγματος του 1864/1911/1952 (αντίστοιχο του άρθρου 5 παρ.3 του ισχύοντος Συντάγματος) που όριζε ότι «ουδείς... άλλως πως περιορίζεται», αναφερόταν σαφώς σε μόνη την κυρία προσωπική ελευθερία, η νομολογία, ερμηνεύοντας αυτήν την διάταξη με μια πρωτοφανή ευρύτητα- αντιστρόφως ανάλογη προς τη στενότητα με την οποία συνηθίζει να ερμηνεύει τη συνταγματική προστασία των ατομικών δικαιωμάτων- έκρινε ότι με αυτήν προστατεύεται και η ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα του ατόμου. Έτσι, για πρώτη φορά στην ιστορία του ελληνικού Συνταγματικού Δικαίου γίνεται αναφορά στην οικονομική ελευθερία στο ισχύον Σύνταγμα του 1975. Το άρθρο 5 παρ.1 του Συντάγματος ορίζει ότι «καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη». Η διάταξη αυτή καλύπτει την γενική ελευθερία ενεργείας του ατόμου στις δυνατές εκδηλώσεις της προσωπικότητας τόσο στην ιδιωτική της σφαίρα όσο και στην κοινωνική της ανάπτυξη. Με την αναφορά που γίνεται από την διάταξη στην δυνατότητα συμμετοχής στην οικονομική ζωή προκύπτει ότι η διάταξη καλύπτει και την οικονομική ελευθερία. Κάθε πρόσωπο έχει το δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την οικονομική του δραστηριότητα, υπό ορισμένους όμως περιορισμούς. Εκτός από την διάταξη του άρθρου 5 παρ.1, υπάρχει και η γενική διάταξη της παρ.3 του ίδιου άρθρου περί προσωπικής ελευθερίας, η οποία ανέκαθεν θεωρήθηκε ότι κάλυπτε και την οικονομική ελευθερία. Οπότε γεννιέται το ερώτημα αν η οικονομική δραστηριότητα εξακολουθεί να καλύπτεται συνταγματικά από την παρ.3 του άρθρου 5 (όπως συνέβαινε υπό το Σύνταγμα του 1864/1911/1952 στο άρθρο 4) ή από την παρ.1 του εν

λόγω άρθρου.

Βασικά η προστασία της οικονομικής ελευθερίας προκύπτει από την παρ.3 του άρθρου 5. Αυτή είναι η διάταξη που ανάγει την οικονομική ελευθερία σε ατομικό δικαίωμα που θεμελιώνει αξίωση για αποχή του Κράτους από το πεδίο της ιδιωτικής οικονομικής δραστηριότητας. Η αξίωση αυτή στρέφεται συγκεκριμένα τόσο κατά του νομοθέτη όσο και κατά της διοίκησης, υποχρεώνοντας τον πρώτο να λαμβάνει μέτρα που να τείνουν στην πραγμάτωση των σκοπών που αποβλέπουν οι διατάξεις οι προστατευτικές της οικονομικής ελευθερίας και αξιώνοντας από τη δεύτερη να λαμβάνει τα πιο πρόσφορα στην κάθε περίπτωση μέτρα, ώστε να μην περιορίζει την οικονομική ελευθερία πέραν των ορίων που θέτει το Σύνταγμα.

Αντίθετα, η παρ.1 του άρθρου 5 είναι διατυπωμένη κατά τρόπο πολύ γενικό και αόριστο και χρησιμεύει μάλλον σαν γενικός ερμηνευτικός κανόνας για όλα τα ατομικά δικαιώματα. Μάλιστα, η θετική διατύπωση της παρ.1 δεν φαίνεται να συμβιβάζεται με την αρνητική κατά βάση προστασία που απολαμβάνει, αιώνες τώρα, ένα κατεχορήγητο ατομοκεντρικό δικαίωμα, όπως είναι η οικονομική ελευθερία. Επίσης, παρά τη ρητή κατοχύρωση στην παρ.1 του άρθρου 5 της συμμετοχής στην οικονομική ζωή, ως δικαιώματος του καθενός, αυτή η «συμμετοχή» φαίνεται να αποτελεί μάλλον ευχή, διότι το σχετικό δικαίωμα παραμένει ανενεργό ή αλλιώς καθίσταται ενεργό μόνον όταν και όπως ορίσει το Κράτος. Εφόσον η άσκηση του δικαιώματος «συμμετοχής» προϋποθέτει τη μη αντίθεσή του προς (α) το Σύνταγμα, (β) τα δικαιώματα των άλλων και (γ) τα χρηστά ήθη.

Εξ άλλου η οικονομική ελευθερία θεωρείται ότι προστατεύεται κυρίως από την παρ.3 και όχι από την παρ.1 σύμφωνα και με την θεωρητική παρατήρηση ότι η οικονομική ελευθερία είναι περισσότερο συνέπεια της γενικότερης δράσης του ατόμου και της ελευθερίας διακίνησής του και λιγότερο εκδήλωση της προσωπικότητάς του. Πόσο λίγη σχέση έχει η οικονομική ελευθερία με την προσωπικότητα του ανθρώπου φαίνεται και από το ότι κατεχορήγητο υποκείμενα του ατομικού δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας και ιδιωτικής πρωτοβουλίας και δραστηριότητας είναι σήμερα, όχι τα φυσικά, αλλά τα νομικά πρόσωπα: οι διάφορες εταιρίες που δρουν σε εθνικό και πολυεθνικό επίπεδο .

Ειδικότερες μορφές οικονομικής ελευθερίας.

Εκτός από το ατομικό δικαίωμα της γενικής οικονομικής ελευθερίας, όπως αναπτύχθηκε παραπάνω, το άρθρο 5 παρ.3 κατά κύριο λόγο και παρ.1 δευτερευόντως προστατεύει και τις ειδικότερες μορφές οικονομικής ελευθερίας. Καθώς όμως, η οικονομική ελευθερία δεν έχει ένα θετικά προσδιορισμένο περιεχόμενο, με την έννοια ότι εμφανίζεται σαν ένα γενικό δικαίωμα συμμετοχής στην οικονομική ζωή της Χώρας, με απροσδιόριστο περαιτέρω πυρήνα, οι ειδικότερες εκδηλώσεις της δεν μπορούν να προδιαγραφούν a priori και εξαντλητικά. Έτσι, βάσει της εμπειρικής σύλληψης της οικονομικής ελευθερίας στις ιστορικά μέχρι σήμερα εμφανισθείσες εκδηλώσεις της, έχουν διαμορφωθεί και προστατεύονται συνταγματικά (άρθρο 5, παρ.1 και 3) οι εξής ειδικότερες μορφές της:

- Η ελευθερία της εργασίας και του επαγγέλματος

Η ελευθερία της εργασίας έγκειται στο δικαίωμα κάθε ανθρώπου να επιλέγει ανεμπόδιστα το είδος, τον τόπο, τον χρόνο της εργασίας του, καθώς και τα μέσα και τους τρόπους της επαγγελματικής του δραστηριότητας. Κατοχυρώνεται βασικά στο άρθρο 5 παρ.3 του Συντάγματος, αλλά επικουρικά και στην παρ.1, εφόσον η ελευθερία επιλογής και άσκησης του επαγγέλματος είναι στοιχείο της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας.

Σύμφωνα με τη νομολογία, η εν λόγω ελευθερία δεν διασφαλίζει απλώς την ελεύθερη εκλογή του επαγγέλματος, αλλά και την ελεύθερη σταδιοδρομία καθενός σύμφωνα με την αξία του. Έτσι, με την ευρεία έννοια, η ελευθερία της εργασίας περιλαμβάνει και την ελευθερία του επαγγέλματος, οιοδήποτε επαγγελματικό. Η ελευθερία εργασίας δεν πρέπει να συγχέεται με το δικαίωμα της εργασίας. Η πρώτη αποτελεί κλασικό ατομικό δικαίωμα, ενώ αντίθετα το δικαίωμα εργασίας αποτελεί μια σχετικά σύγχρονη κοινωνική κατάκτηση των εργαζομένων. Το δικαίωμα της εργασίας περιλαμβάνει το δικαίωμα για εξεύρεση συγκεκριμένης και αμειβόμενης θέσης εργασίας (χωρίς όμως να θεμελιώνει κατά του Κράτους αγωγή αξίωση για πρόσληψη σε συγκεκριμένη θέση εργασίας). Ιδρύει, όμως υποχρέωση για εξασφάλιση συνθηκών πλήρους απασχόλησης και δικαίων όρων εργασίας. Η συνταγματική προστασία της ελευθερίας της εργασίας από το άρθρο 5 παρ.3 του Συντάγματος, την κατατάσσει στα ατομικά «αρνητικά» δικαιώματα, ενώ η κατοχύρωση του δικαιώματος της εργασίας από το άρθρο 22, το κατατάσσει στα κοινωνικά δικαιώματα.

Η ελευθερία επιλογής εργασίας και επαγγέλματος είναι σχετική. Ως εκ τούτου είναι συνταγματικοί τυχόν περιορισμοί της, αν είναι, όμως, σύμφωνοι με τις επιφυλάξεις που το ίδιο το άρθρο 5 διατυπώνει. Η επιφύλαξη της διατήρησης του πυρήνα του συνταγματικού αυτού δικαιώματος απαγορεύει κάθε φύσεως περιορισμούς που θα κατέληγαν σ' ένα άμεσο και κατευθυνόμενο από το Κράτος επαγγελματικό προγραμματισμό. Επομένως οι περιορισμοί είναι επιτρεπτοί μόνον εφόσον βρίσκονται σε συνταγματικά πλαίσια και γίνονται για λόγους γενικότερου συμφέροντος. Έτσι, θεωρείται επιτρεπτή η θέσπιση προϋποθέσεων για την άσκηση ορισμένου επαγγέλματος ή θέσπιση του numerus clausus για ένα συγκεκριμένο επάγγελμα

- Η ελευθερία των συμβάσεων

Η ελευθερία των συμβάσεων αναφέρεται στην ακώλυτη και με ίδια πρωτοβουλία επιλογή του χρόνου και του τόπου στον οποίο το άτομο επιθυμεί να δικαιοπρακτήσει, του προσώπου με το οποίο επιθυμεί να συμβληθεί όπως και του αντικειμένου και των όρων της σύμβασής του. Κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ.1 και 3 του Συντάγματος.

Η ελευθερία των συμβάσεων είναι το σπουδαιότερο τμήμα της ιδιωτικής αυτονομίας, της νομικής δηλαδή αυτοδιάθεσης του ιδιώτη. Η κατάλυση της ιδιωτικής αυτονομίας σημαίνει την μετάβαση στο ολοκληρωτικό Κράτος που ορίζει όλη τη ζωή του ανθρώπου και δεν αφήνει τίποτε στην ελεύθερη απόφασή του. Η κατοχύρωση της ιδιωτικής αυτονομίας σημαίνει αντιθέτως την εγγύηση ενός βιοτικού χώρου του οποίου ο ιδιώτης είναι κατ' αρχήν ελεύθερος να ορίσει σύμφωνα με τη βούλησή του και τις συμφωνίες του με άλλους ιδιώτες .

Εντούτοις, η ελευθερία των συμβάσεων, ως ατομικό δικαίωμα του καθενός να καταρτίζει συμβάσεις και να διαμορφώνει ελεύθερα το περιεχόμενό τους (εσωτερική και εξωτερική ελευθερία των συμβάσεων) μπορεί να περιορίζεται πάντα μέσα στα όρια, όμως, που θέτει το ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 5.

- Η ελευθερία του εμπορίου και της βιομηχανίας

Η ελευθερία του εμπορίου και της βιομηχανίας αποτελεί την κατεξοχήν έκφραση της οικονομικής ελευθερίας στις καπιταλιστικές κοινωνίες και έγκειται στο δικαίωμα να ιδρύει κανείς και να εκμεταλλεύεται, χωρίς εμπόδια διοικητικής ή συντησιακής μορφής, επιχειρήσεις ιδιωτικές εμπορικού ή βιομηχανικού χαρακτήρα. Η ελευθερία του εμπορίου και της βιομηχανίας λειτουργεί ειδικότερα ως «ελευθερία του ανταγωνισμού».

- Η ελευθερία του ανταγωνισμού

Η εν λόγω ελευθερία είναι η πιο χαρακτηριστική ελευθερία της οικονομίας της αγοράς. Αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί, στη φάση του μονοπωλιακού καπιταλισμού, την κινητήρια δύναμη της καπιταλιστικής οικονομίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η έννοια εξάλλου, του ανταγωνισμού συνιστά το βασικό σημείο αναφοράς του σύγχρονου εθνικού και διεθνούς οικονομικού δικαίου.

Λόγω της πολύμορφης ιστορικής της εμφάνισης, η έννοια του ανταγωνισμού είναι πολυσήμαντη, με αποτέλεσμα η ελευθερία του ανταγωνισμού να συγχέεται συχνά με την ελευθερία του εμπορίου, αν και η τελευταία αποτελεί μόνο προϋπόθεση για την ανάπτυξη της πρώτης. (Η έννοια όμως του ανταγωνισμού και η σημασία του για το ελληνικό οικονομικό καθεστώς θα αναπτυχθεί πιο κάτω).

Περιορισμοί της οικονομικής ελευθερίας

Η διάταξη του άρθρου 5παρ.1 δεν διατυπώνει ρητή επιφύλαξη σχετικά με τον ειδικότερο προσδιορισμό και τον τρόπο άσκησης της οικονομικής ελευθερίας. Τέτοια-ρητή- επιφύλαξη νόμου υπάρχει στην παρ.3 του άρθρου 5, η οποία κατά την άποψη του Α. Μάνεση καλύπτει και την οικονομική ελευθερία. Αυτό σημαίνει ότι δεν αποκλείεται η επέμβαση του νομοθέτη στην οικονομική ελευθερία του ατόμου. Όμως και η παρ.1 εισάγει περιορισμούς στην άσκηση της εν λόγω ελευθερίας αφού ορίζει πως η άσκηση της οικονομικής ελευθερίας έχει όρια: (α) τα δικαιώματα των άλλων, (β) το Σύνταγμα και (γ) τα χρηστά ήθη.

(α) Στα «δικαιώματα των άλλων» στο πλαίσιο της οικονομικής ελευθερίας ανήκει πρώτον το δικαίωμα και αυτών να μετέχουν στην οικονομική ζωή της Χώρας. Η άσκηση της οικονομικής ελευθερίας από ένα άτομο δεν επιτρέπεται να παρεμποδίζει την άσκηση της ίδιας ελευθερίας από ένα άλλο άτομο.

«Δικαιώματα των άλλων», όμως, είναι και όλα τα άλλα ατομικά δικαιώματα, ιδίως μάλιστα, η ελευθερία και η ανθρώπινη αξιοπρέπεια (βλ. άρθρο 106 παρ.2 του Συντάγματος). Είναι επίσης και ιδιωτικά δικαιώματα που προκύπτουν είτε από νόμο είτε από σύμβαση, αρκεί να μη θεσπίζονται ειδικώς για να ματαιώσουν ή να περικόψουν την οικονομική ελευθερία ενός συγκεκριμένου προσώπου.

Πάντως η οικονομική ελευθερία περιορίζεται μόνο από δικαιώματα και όχι από απλά συμφέροντα των άλλων που δεν προστατεύονται ειδικώς από το δίκαιο.

(β) Το «Σύνταγμα», το οποίο δεν επιτρέπεται να κατά το άρθρο 5, παρ.1 να παραβιάζει η οικονομική ελευθερία είναι το τυπικό Σύνταγμα. Μ' αυτήν τη διάταξη θεσπίζεται η υπεροχή των άλλων συνταγματικών διατάξεων, χωρίς να είναι αναγκαία η θεμελίωση του «ειδικού» χαρακτήρα τους. Η οικονομική ελευθερία περιορίζεται όχι μόνο από τις διατάξεις των άρθρων 106, παρ.2 και 17, παρ.1 που αναφέρονται στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία και στην κρατική προστασία της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, αλλά και από όλες τις άλλες συνταγματικές διατάξεις (όπως εκείνες του άρθρου 24 για την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος) μέσα πάντως στα όρια της αρχής της αναλογικότητας.

(γ) Η οικονομική ελευθερία δεν επιτρέπεται να παραβιάζει τα «χρηστά ήθη» Ο περιορισμός αυτός αποτελεί στην πραγματικότητα επιφύλαξη του νόμου, με την έννοια ότι τα χρηστά ήθη καθορίζονται από τους εκάστοτε ισχύοντες νόμους, μέσα όμως στα όρια του Συντάγματος. Δραστηριότητες που απαγορεύονται άμεσα ή έμμεσα από το Σύνταγμα και ρητώς από τους νόμους (γιατί π.χ. προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ελευθερία ή υγεία, όπως το δουλεμπόριο, η σωματεμπορία ή η εμπορία ναρκωτικών) αποτελούν όρια της οικονομικής ελευθερίας των ατόμων.

- (ii) Η έκταση της κρατικής οικονομικής δραστηριότητας

Η προτεραιότητα της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας

Από την κατοχύρωση της οικονομικής ελευθερίας στο άρθρο 5παρ.1 και 3 προκύπτει αβίαστα και η συνταγματική εγγύηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Ο συντακτικός νομοθέτης την αναφέρει όμως και ρητά στο άρθρο 106, παρ.2, αν και για να την περιορίσει ευθύς αμέσως, λέγοντας ότι αυτή «δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας».

Επομένως, με την-για πρώτη φορά στη συνταγματική ιστορία- ρητή αναφορά της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας στο άρθρο 106, παρ.2, και στα πλαίσια της κατοχύρωσης της οικονομικής ελευθερίας στο άρθρο 5, παρ.1 και 3, γίνεται εμφανές ότι το Σύνταγμα προκρίνει τους ιδιώτες ως φορείς της οικονομικής δραστηριότητας.

Η προτεραιότητα, όμως, της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας δεν είναι απόλυτη, αλλά οριοθετείται από την ίδια διάταξη που την εγγυάται (άρθρο 106, παρ.2). Έτσι, όρια στην ελεύθερη ανάπτυξη της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας αποτελούν η ελευθερία, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η εθνική οικονομία. Σημασία για τον περαιτέρω προσδιορισμό της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας έχουν και οι παρ.3 και 1 του άρθρου 106, οι οποίες φαίνεται να προσδίδουν έναν οιονεί λειτουργικό χαρακτήρα στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία εν γένει. Στην παρ.1 αναγνωρίζεται στην κρατική εξουσία το δικαίωμα να προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα «προς προστασία του γενικού συμφέροντος». Ενώ στην παρ.3 επιτρέπεται ακόμα και η «εξαγορά επιχειρήσεων ή η αναγκαστική σ' αυτές συμμετοχή του Κράτους ή άλλων δημόσιων φορέων... στο κοινωνικό σύνολο.

Έτσι η νομική εμφάνιση της οικονομικής ελευθερίας ως υποκειμενικού δημοσίου δικαιώματος, το οποίο ιδρύει αρνητική αξίωση κατά της κρατικής εξουσίας για αποχή (nec facere) υποχωρεί. Αντίθετα ενισχύεται η ιδιότητά της ως αντικειμενικού δικαίου και ως γενικής αρχής που διέπει γενικά τις ιδιωτικές οικονομικές σχέσεις. Η συνταγματική προστασία της οικονομικής ελευθερίας δεν εξαντλείται πλέον στην προστασία των συγκεκριμένων υποκειμένων-φορέων του αντίστοιχου ατομικού δικαιώματος, φυσικών ή νομικών προσώπων, αλλά επεκτείνεται στη διατήρηση αντικειμενικών συνθηκών υγιούς ανταγωνισμού. Η συνολική και προγραμματισμένη προστασία της οικονομίας της αγοράς προέχει από την προστασία της οικονομικής ελευθερίας του ενός ή του άλλου επιχειρηματία .

Συνεπώς, γίνεται εμφανές ότι με τις διατάξεις του άρθρου 106, η οικονομική ελευθερία επεκτείνεται και στην ρύθμιση της οικονομικής ζωής ως θεσμού φεύγοντας από τα υποκειμενικά όρια της κατοχύρωσής της ως ατομικού δικαιώματος στο άρθρο 5, παρ.1 και 3.

Δηλαδή, σήμερα, στα πλαίσια των διατάξεων τόσο του άρθρου 5, όσο και του άρθρου 106, η συνταγματική προστασία της οικονομικής ελευθερίας έχει σημασία καθολική: προστατεύεται η «ελεύθερη οικονομία» και η «ιδιωτική πρωτοβουλία» ως οικονομικό καθεστώς και όχι τόσο η κάθε μεμονωμένη ατομική δραστηριότητα.

Η αρχή της κρατικής παρέμβασης

Κατ' αντίθεση προς την κλασική αντίληψη του οικονομικού φιλελευθερισμού που υπαγόρευε την αποχή του Κράτους από κάθε επέμβαση στην οικονομική διαδικασία (laissez faire, laissez passer), στη σημερινή φάση της κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης, για την αποτελεσματικότερη προστασία της οικονομίας της αγοράς, καθιερώνεται ο κρατικός παρεμβατισμός για το συντονισμό της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας.

Η σύγχρονη συνταγματική καθιέρωση και προστασία της οικονομικής ελευθερίας ως «θεσμού», υποδηλώνει και ενισχύει τη ρυθμιστική εξουσία του νομοθέτη, ο οποίος νομιμοποιείται πλέον να οριοθετεί (και όχι να περιορίζει) την οικονομική δραστηριότητα των κατ' ιδίαν νομικών ή φυσικών προσώπων, για την επίτευξη ορθολογικότερης λειτουργίας του κρατούντος οικονομικού συστήματος. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα επιτακτικό προκειμένου για οικονομικές δραστηριότητες που «παρέχουν υπηρεσίες στο κοινωνικό σύνολο» (άρθρο 106, παρ.3 του Συντάγματος) και ασκούν επομένως, εξ αντικειμένου δημόσια υπηρεσία.

Συνεπώς οι διατάξεις του άρθρου 5, παρ.1 και3 πρέπει να ερμηνεύονται σε συνδυασμό πάντοτε προς τις εκσυγχρονισμένες διατάξεις του άρθρου 106, παρ.1 και 2 του Συντάγματος που αποτελούν του κριτήριο του κρατούντος οικονομικού συστήματος και παρέχουν το μέτρο της έκτασης και των ορίων της κατ' αρχήν, από το άρθρο 5,παρ.1 και3, αναγνωριζόμενης οικονομικής ελευθερίας . Έτσι, να μεν η άσκηση της οικονομικής ελευθερίας εντάσσεται στα γενικότερα πλαίσια του συνταγματικά προστατευομένου συστήματος της «ελεύθερης οικονομίας» και οφείλει να υπηρετεί τα συμφέροντα της εθνικής οικονομίας, αλλά ο ρόλος που αναγνωρίζεται στο Κράτος να προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα της Χώρας προς το συμφέρον της εθνικής οικονομίας δεν είναι χωρίς όρια, αφού με το άρθρο 5, παρ.1 και 3 αναγνωρίζεται η οικονομική ελευθερία σαν ατομικό δικαίωμα κατά του Κράτους, ενώ με το άρθρο 17 προστατεύεται η ιδιοκτησία.

Επομένως, ένας απεριορίστος και σφαιρικός προγραμματισμός της οικονομίας από το Κράτος όχι μόνο θα ερχόταν σε αντίθεση με τα ατομικά δικαιώματα, αλλά θα σήμαινε και εγκατάλειψη της αρχής της νομιμότητας στην οποία στηρίζεται η δράση της διοίκησης, αφού δεν προσδιορίζεται ειδικότερα στο άρθρο 106, παρ.1 το περιεχόμενο του προγραμματισμού.

Η κοινωνική ειρήνη και το γενικό συμφέρον, που κατά το Σύνταγμα είναι στόχοι του προγραμματισμού και συντονισμού της ιδιωτικής οικονομικής δραστηριότητας, αποκαλύπτουν με το συνταγματολογικό προσδιορισμό τους και τα όρια του οικονομικού ρόλου του Κράτους. Κατά το άρθρο 106, παρ.1, για την επιτυχία των παραπάνω στόχων το Κράτος «επιδιώκει να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας».

Άρα η διάταξη του άρθρου 106, παρ.1, που επιβάλλει μια ισόρροπη κατά τομείς οικονομική ανάπτυξη καθώς και την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης, σε συνδυασμό με την παρ.2, κατά την οποία, «η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται... προς βλάβη της εθνικής οικονομίας», ανάγει την εθνική οικονομία σε μια οριοθέτηση της οικονομικής ελευθερίας. Επίσης, η διάταξη προδίδει και ποιοτική διαβάθμιση των ατομικών δικαιωμάτων και αξιών που περιέχει το Σύνταγμα: της οικονομικής ελευθερίας προηγείται η προστασία της ανθρώπινης αξίας. Η αξιολόγηση αυτή προσδίδει στο Σύνταγμα έναν ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα, που σημαίνει μια ιδιαίτερη προβολή της αρχής του σεβασμού της αξίας της ανθρώπινης προσωπικότητας .

Τελικά προς την εκσυγχρονισμένη συνταγματική κατοχύρωση της οικονομικής ελευθερίας, που πραγματοποιείται με τις συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 5, παρ.1 και 3 και του άρθρου 106 του Συντάγματος του 1975/86/01, δεν αντίκειται ο κρατικός παρεμβατισμός και συνεπώς είναι δυνατό με νόμο:

Να απαγορευθεί τελείως, για* λόγους γενικότερου δημόσιου ή κοινωνικού συμφέροντος, η εμπορία ορισμένων προϊόντων (π.χ. ναρκωτικών) ή η άσκηση ορισμένου εμπορίου ή βιομηχανίας από ιδιώτες, και να ιδρυθεί αντίστοιχα, με νόμο, μονοπώλιο υπέρ του Κράτους (π.χ. σπέρτων, παιγνιοχάρτων κλπ.) ή υπέρ δήμων και κοινοτήτων ή υπέρ ιδιωτικών επιχειρήσεων, προκειμένου ιδίως για «παραχώρηση δημόσιας υπηρεσίας» π.χ. συγκοινωνιών και μεταφορών (Ο.Σ.Ε.), παροχής ηλεκτρισμού (Δ.Ε.Η.), τηλεπικοινωνιών (Ο.Τ.Ε.) κ.α.

Να υπαχθεί σε προληπτικούς ελέγχους και σε* άδεια της Αρχής η άσκηση ορισμένου είδους εμπορίου ή βιομηχανίας, για λόγους ιδίως δημόσιας υγείας ή ασφάλειας ή κοινωνικού συμφέροντος κλπ. (π.χ. φαρμακεία, αρτοποιεία, πολεμικές βιομηχανίες, ανώνυμες εταιρείες). Πάντως, τυχόν νόμος που θα αφαιρούσε π.χ. τη φαρμακοβιομηχανία από τον ιδιωτικό τομέα, κατ' αρχήν θα ήταν αντισυνταγματικός, αλλά στα πλαίσια των επιδιώξεων του άρθρου 106 του Συντάγματος και με αυστηρή ερμηνεία μπορεί να θεωρούνταν επιτρεπτός.

Να* επιβληθούν περιορισμοί και έλεγχοι στο εμπόριο και τη βιομηχανία, ως προς τη χρήση ορισμένων ουσιών (για την προστασία των καταναλωτών), ως προς τις εγκαταστάσεις και τον εξοπλισμό τους (για την προστασία του προσωπικού ή και της δημόσιας υγείας ή της κοινής ησυχίας κλπ.) και ως προς τη λειτουργία τους (διάρκεια εργασίας π.χ. οκτάωρο, κατώτατο όριο ηλικίας των εργαζομένων).

Να* επιβληθούν, για λόγους πάντα γενικότερου συμφέροντος, περιορισμοί και ειδικοί έλεγχοι στις εισαγωγές ορισμένων ειδών απ' το εξωτερικό ή στις εξαγωγές ελληνικών προϊόντων στην αλλοδαπή.

Να θεσπισθούν αγορανομικοί έλεγχοι, ρυθμίσεις του* κέρδους και τιμών ή περιορισμοί της ελευθερίας των συμβάσεων (π.χ. με τον καθορισμό ανώτατου ορίου επιτοκίου).

Να εξαγοραστούν αναγκαστικά* επιχειρήσεις ή να επιβληθεί η αναγκαστική σε αυτές συμμετοχή του Κράτους

ή άλλων δημόσιων φορέων (υπό τις προϋποθέσεις του, άρθρου 106, παρ.3 του Συντάγματος). Βέβαια ύστερα από τόσες «εξαιρέσεις», η οικονομική ελευθερία έχει καταστεί τόσο πολύ σχετική, ώστε ουσιαστικά να αποτελεί μια κατευθυντήρια αρχή, την οποία το Κράτος οφείλει να σέβεται βασικά κατά την θεσμοποιημένη πλέον επέμβασή του στην οικονομία, για την αποτελεσματικότερη και μακροπρόθεσμη προστασία της οικονομίας της αγοράς ως συστήματος.

Επομένως, ισχύει η αρχή ότι το Κράτος δεν επεμβαίνει στο χώρο της ιδιωτικής οικονομικής δραστηριότητας παρά μόνο με νόμο ή βάσει νόμου. Έτσι, η οικονομική ελευθερία συμπίπτει με την αρχή νομιμότητας εφαρμοζόμενης στις ιδιωτικές οικονομικές σχέσεις.

Σύμφωνα με αυτά τα δεδομένα στο ισχύον οικονομικό σύστημα της αγοράς, ο οικονομικός τομέας δεν αποτελεί έναν αμιγή ιδιωτικό ή δημόσιο, αλλά έναν μικτό τομέα, όπου έχουν και πρέπει να έχουν θέση τόσο ο ιδιωτικός όσο και ο δημόσιος οικονομικός φορέας. Και εφόσον το ίδιο το Σύνταγμα εγγυάται την «οικονομία της αγοράς», όπου ρόλο παίζει κυρίως μεν η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, αλλά οπωσδήποτε και η κρατική παρέμβαση για την εξασφάλιση συνθηκών υγιούς ανταγωνισμού και για την διευκόλυνση εκδημοκρατισμού του κοινωνικοοικονομικού βίου, ο νομοθέτης δεν μπορεί να αποκλείσει ούτε τον ιδιωτικό ούτε τον δημόσιο παράγοντα από την οικονομική ζωή.

(iii) Η κοινωνική δέσμευση της οικονομίας της αγοράς

Από μια σειρά διατάξεων του Συντάγματος του 1975/86/01 (άρθρα 2, 4, παρ.1, 5, παρ.1 και 3, 17, παρ.1, 22, 24, 25 και 106) προκύπτουν σχετικά με το οικονομικό καθεστώς τα εξής: Πρώτον, ότι υπάρχουν κατά το Σύνταγμα αρκετές νομικές δυνατότητες για την κοινωνικότερη διάπλαση της οικονομίας της αγοράς, την οποία έχει ως αφετηρία και στην οποία αναφέρεται το Σύνταγμα. Κατά την άποψη αυτή, το Σύνταγμα εγγυάται την οικονομία της αγοράς στον πυρήνα της επιτρέποντας μόνο κατά τον εκάστοτε συσχετισμό των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων, σχετικά ριζικές επεμβάσεις στις ισχύουσες οικονομικές σχέσεις, στο πλαίσιο πάντοτε των κοινωνικών δεσμεύσεων που εισάγει το Σύνταγμα για τα οικονομικά δικαιώματα. Δεύτερον, ότι το Σύνταγμα προδιαγράφει μια οικονομία της αγοράς κοινωνικά δεσμευμένης. Αυτό σημαίνει, για την άποψη αυτή, ότι το Σύνταγμα απαγορεύει την αποδέσμευση της οικονομικής πολιτικής του Κράτους από κοινωνικές επιδιώξεις, ακόμη και στην περίπτωση που ο συσχετισμός των πολιτικών δυνάμεων θα πιέζε προς συντηρητικές κατευθύνσεις.

Έτσι το Σύνταγμα, στο μέτρο των κοινωνικών δεσμεύσεων που επιβάλλει στις ατομικές ελευθερίες οικονομικού περιχομένου, επιτρέπει στο Κράτος την άσκηση μιας οικονομικής πολιτικής κοινωνικά προσδιορισμένης. Άρα, το Σύνταγμα δεν παραμένει αδιάφορο στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής κι ούτε είναι οικονομικοπολιτικά ουδέτερο, αφού η Κυβέρνηση στην οποία ανήκει η ευθύνη για την άσκηση της οικονομικής πολιτικής (άρθρο 82, παρ.1 του Συντάγματος) υπόκειται σε συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές. Το Σύνταγμα αναγνωρίζει και την ιδιοκτησία (άρθρο 17) και την οικονομική ελευθερία (άρθρο 5). Ταυτόχρονα όμως εισάγει ορισμένους κοινωνικούς περιορισμούς στις συνιστώσες του οικονομικού καθεστώτος. Αυτό σημαίνει ότι κατά το Σύνταγμα δεν επιτρέπεται η διαμόρφωση ενός οικονομικού συστήματος άκρατου φιλελευθερισμού ούτε και η αναίρεση του συστήματος της οικονομίας της αγοράς, με την έννοια της μετάβασης σε σύστημα συνολικής κατεύθυνσης της οικονομίας από το Κράτος.

Με αυτά τα δεδομένα, ούτε για κοινωνικοοικονομική ουδετερότητα του Συντάγματος μπορεί να γίνει λόγος. Η δυνατότητα του Κράτους να προγραμματίζει και να συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα με στόχους: (α) την εμπέδωση της κοινωνικής ειρήνης και δικαιοσύνης (άρθρα 2, παρ.2 και 25, παρ.2), (β) την ισόρροπη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας (άρθρο 106, παρ.1) αφενός, και η κατοχύρωση της κοινωνικής δέσμευσης της οικονομικής ελευθερίας (άρθρο 5, παρ.1) και ιδιοκτησίας (άρθρο 17 και 106, παρ.3-6) αφετέρου, στην έκταση που επιτρέπουν τα δικαιώματα των άλλων, τα χρηστά ήθη και το γενικό συμφέρον, δεν αφήνουν περιθώρια για την υποστήριξη μιας τέτοιας θεωρίας.

Άλλωστε, το Σύνταγμα δεν επικυρώνει την άποψη της κρατικής ουδετερότητας ούτε στον οικονομικοπολιτικό ούτε στον κοινωνικοοικονομικό χώρο. Αντίθετα επιβεβαιώνει την αντίληψη για τη λειτουργία του Κράτους σαν πολιτικής οργάνωσης ενός ανταγωνιστικού κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού παίρνοντας σαφή θέση στα κοινωνικοοικονομικά ζητήματα.

Η διασφάλιση της οικονομικής ελευθερίας σε επίπεδο ενός γενικού συνταγματικού δικαιώματος και μιας σειράς ειδικότερων εκδηλώσεων, η προστασία της ιδιοκτησίας και των επιχειρήσεων αποτελούν αξιολογικές αποφάσεις του συνταγματικού οικονομικού νομοθέτη για την υιοθέτηση και διατήρηση του συστήματος της οικονομίας της αγοράς. Από την άλλη, όμως, οι κοινωνικές δεσμεύσεις και η συμμετοχική διάπλαση της οικονομικής ελευθερίας (άρθρο 5) καθιστούν την οικονομία της αγοράς ως ένα βαθμό, κοινωνικά δεσμευμένη. Βέβαια, το στοιχείο της κοινωνικής δέσμευσης της οικονομικής ελευθερίας τόσο γενικά όσο και στο φάσμα των ειδικότερων εκδηλώσεών της, προβάλλεται τουλάχιστον ρηματικά, κατά τρόπο έντονο από το Σύνταγμα. Όμως οι σχετικές διατάξεις, δε δημιουργούν αξιώσεις κατά του Κράτους για τη λήψη μέτρων κοινωνικού περιχομένου, αλλά αρθρώνονται σε επίπεδο, είτε συνταγματικής εντολής, όπως η διάταξη του άρθρου 106, παρ.1, είτε συνταγματικής εξουσιοδότησης, όπως η διάταξη του άρθρου 106, παρ.3-6, είτε τέλος στη βάση νομιμοποίησης της περιοριστικής της οικονομικής ελευθερίας κρατικής πολιτικής, όπως συμβαίνει με τη διάταξη του άρθρου 5, παρ.1. Το πλέγμα αυτών των μέτρων δεν πρέπει ούτε να υπερεκτιμηθεί ούτε να υποτιμηθεί σε συνάρτηση με την αρχή του Κοινωνικού Κράτους.

(iv) Η σημασία του ανταγωνισμού για την οικονομία της αγοράς

Αθέμιτος ανταγωνισμός και ελεύθερος ανταγωνισμός

Ένα οικονομικό καθεστώς, -όπως αυτό του Συντάγματος του 1975/89/01 -το οποίο στηρίζεται κατά κανόνα στην ατομική οικονομική δραστηριότητα, δεν μπορεί παρά να προστατεύει τον ανταγωνισμό. Ο ανταγωνισμός είναι το πλεονέκτημά του, το μέσον με το οποίο στο οικονομικό αυτό καθεστώς επιτυγχάνεται καλύτερη τιμή, καλύτερη ποιότητα και καλύτεροι όροι συναλλαγής. Το δικαίο ανταγωνισμού, που αποτελεί το βασικότερο κλάδο του οικονομικού δικαίου, οικοδομείται σε δύο παράλληλες οδούς.

Η μια οδός είναι το δίκαιο που οριοθετεί το θεμιτό και αθέμιτο στις εμπορικές συναλλαγές, το δίκαιο δηλαδή

που απαγορεύει ανταγωνιστικές πράξεις που γίνονται στα πλαίσια των εμπορικών συναλλαγών, οι οποίες προσβάλλουν τους άλλους συναλλασσόμενους ανταγωνιστές ή παραπλανούν το κοινό κατά τρόπο, που, κατά τις αντιλήψεις του νομοθέτη, είναι αθέμιτος, ήτοι συναλλακτικά ανήθικος και άρα ανεπίτρεπτος. Η άλλη οδός, που μαζι με την πρώτη συνυποθέτουν το δικαίωμα του εμπορικού ανταγωνισμού, είναι το δικαίωμα του ελεύθερου ανταγωνισμού. Το εν λόγω δικαίωμα συνίσταται από ένα σύνολο κανόνων δικαίου, οι οποίοι τίθενται για τη διασφάλιση της λειτουργίας της οικονομίας της αγοράς, ως ανοιχτής αγοράς, διασφαλιστικής της δυνατότητας ελεύθερης εισόδου και συμμετοχής στις διάφορες αγορές, αυξομείωσης των εργασιών του κάθε ανταγωνιστή κλπ .

Οι διατάξεις για τον ελεύθερο ανταγωνισμό (πρωτίστως, ο ειδικός νόμος 703/77 – όπως τροποποιήθηκε με τους ν. 1934 και 2000/91, με το ν.2296/95, 2323/95, 2741/99, 2837/00 και 2941/01 – αλλά και άλλες διατάξεις λ.χ. για την αγορανομία την διευθέτηση της οικονομίας κλπ.) εκκινούν από την απαγόρευση μέτρων που περιορίζουν αδικαιολόγητα τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Δηλαδή, η νομοθεσία για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού υπάρχει για να διασφαλίσει τη γνησιότητα των «ιδίων νόμων» της αγοράς, δηλαδή να διασφαλίσει την πορεία, στην οποία βαδίζει από μόνη της η οικονομία. Και ως προς αυτό το σημείο αποτελεί ο νόμος για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού το αντίθετο από τους οικονομικούς δικαίωμα κανόνες, οι οποίοι τίθενται για να κατευθύνουν την οικονομία εκεί που επιθυμεί η Πολιτεία και όχι εκεί που, χωρίς την παρέμβαση, από μόνη της η οικονομία πηγαίνει σε μια οικονομία της αγοράς. Βεβαίως, αυτό είναι σχετικό, γιατί η οικονομία από μόνη της δημιουργεί ανεπίτρεπτες ολιγοπωλιακές και μονοπωλιακές καταστάσεις. Άρα, το πιο πάνω συμπέρασμα εκκινά από την προϋπόθεση ότι έχουμε υγιή οικονομία, η οποία στηρίζεται, μεταξύ άλλων, στον ελεύθερο και ανόθευτο ανταγωνισμό.

Επειδή, επομένως, το ίδιο το σύστημα της οικονομίας της αγοράς δίνει τα όπλα στους εμπορικούς συναλλασσόμενους να το βλάψουν, το δικαίωμα του ελεύθερου ανταγωνισμού πρέπει να συμπληρώνεται από το δικαίωμα του ανόθευτου ανταγωνισμού, ακριβέστερα από το δικαίωμα κατά των αθέμιτων εμπορικών δραστηριοτήτων.

Η ειδική εμπορική νομοθεσία για τις αθέμιτες πράξεις που γίνονται κατά τις εμπορικές συναλλαγές κωδικοποιείται, κυρίως, στο ν. 146/14, που αφορά ειδικά εμπορικά αδικήματα. Αυτά τα αδικήματα, χωρίς να παύουν να είναι αστικά ή/και ποινικά, είναι ταυτόχρονα και εμπορικά. Η διαφορά από τις διατάξεις του αστικού κυρίως δικαίου, πέραν της ειδικότητας του ζητήματος των εμπορικών συναλλαγών, είναι ότι τιμωρούνται και οι αθέμιτες ενέργειες, οι οποίες γίνονται σε βάρος ενός συγκεκριμένου ανταγωνιστή, αλλά και σε βάρος της ολότητας των ανταγωνιστών ή σε βάρος καταναλωτών .

Συνεπώς, σε αντίθεση με το νόμο για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού, ο ν.146/14 δεν είναι νόμος εποπτείας του Κράτους επί των επιχειρήσεων, αλλά είναι περισσότερο νόμος ιδιωτικού δικαίου που αφορά κατά κύριο λόγο τα ιδιωτικά δικαιώματα που θίγονται από τις αθέμιτες (άδικες) δραστηριότητες των εμπορικών επιχειρήσεων που γίνονται στα πλαίσια του ανταγωνισμού. Κατά δεύτερο λόγο, η προστασία που παρέχουν οι διατάξεις αυτές του αθέμιτου ανταγωνισμού εκτείνεται και στο καταναλωτικό κοινό. Η προστασία, όμως, του καταναλωτή, τουλάχιστον κατά την κρατούσα γνώμη, αναγνωρίζεται στο πλαίσιο του ν.146/14 μόνον έμμεσα, δηλαδή σε βαθμό που παρέχεται προστασία στους ανταγωνιστές

Πηγές κινδύνων για τον ελεύθερο ανταγωνισμό.

(α) Μονοπώλια και ολιγοπώλια.

Όπως προαναφέρθηκε, το ίδιο το σύστημα της οικονομίας της αγοράς δημιουργεί ανεπίτρεπτες ολιγοπωλιακές και μονοπωλιακές καταστάσεις. Επομένως, να μην ο ανταγωνισμός είναι κατ' αρχήν ελεύθερος, αλλά αυτή η ελευθερία δε νοείται απόλυτη και απεριόριστη. Αντίθετα, ως ειδική εκδήλωση της εν γένει ελευθερίας του ατόμου έχει φραγμό την ελευθερία των άλλων, δηλαδή του συμφέρον του κοινωνικού συνόλου. Η αρχή της ισότητας των πολιτών αποτελεί και εμπόδιο στην κατ' αυθαίρετο τρόπο άσκηση ελεύθερου οικονομικού ανταγωνισμού. Με άλλες λέξεις, η αρχή της οικονομικής ισότητας, θετικά μεν σημαίνει την ύπαρξη ίσων ευκαιριών οικονομικής δράσης για όλους τους πολίτες, αρνητικά δε, σημαίνει την απαγόρευση μονοπωλιακής οικονομικής δράσης από έναν ή λίγους από αυτούς.

Εντούτοις, τα μονοπώλια δεν είναι άγνωστα, μερικές φορές επιβάλλονται από τα πράγματα στη νομοθεσία και στην πρακτική των οικονομικών συναλλαγών. Η υιοθέτηση των θεσμών των μονοπωλίων αντικείται, κατ' αρχήν, στην αρχή της ισότητας των πολιτών απέναντι στο νόμο και στις δημόσιες υπηρεσίες. Αλλά και η ισότητα του νόμου απέναντι στους πολίτες διασφαλίζει την ελευθερία του οικονομικού ανταγωνισμού, διότι η παραχώρηση από το νομοθέτη μονοπωλιακών προνομίων σε πολίτες, είναι συνταγματικώς επιτρεπτή (άρθρο 4, παρ.1 του Συντάγματος) μόνον όταν συντρέχουν λόγοι θεραπείας κοινωνικών αναγκών.

Έτσι, έχουν καθιερωθεί μονοπώλια, η σπουδαιότερη διάκριση των οποίων είναι σε: (α) Κρατικά, π.χ. το μονοπώλιο της παιδείας που ανήκει στο Κράτος, η παραγωγή και διανομή ηλεκτρισμού που ανατέθηκε κατ' αποκλειστικότητα στη Δ.Ε.Η. κτλ. και (β) Μονοπώλια ιδιωτών κατά παραχώρηση του Κράτους, για να εξασφαλισθεί η θεραπεία κάποιας κοινωνικής ανάγκης (π.χ. αεροπορική συγκοινωνία). Μονοπώλια αμιγώς ιδιωτών, κατ' αρχήν απαγορεύονται. Θεωρούνται δε ως νόμιμα, εφόσον δεν αντίκεινται σε ορισμένους κανόνες δικαίου, πρωτίστως δε στις διατάξεις του Συντάγματος. Οι τελευταίες θέτουν φραγμούς στη μονοπωλιακή δραστηριότητα των ιδιωτών. Ειδικότερα: (1) Η ελεύθερη οικονομική ανάπτυξη του ατόμου, έχει ως όριο την άσκηση των δικαιωμάτων των άλλων και την τήρηση του νόμου και των χρηστών ηθών (άρθρο 5, παρ.1), (2) Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται (άρθρο 25,παρ.3), (3) Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας των άλλων ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας (άρθρο 106, παρ.2), (4) Από τις διατάξεις του άρθρου 106, παρ.3, προβλέπεται ότι με νόμο μπορεί να ρυθμίζονται τα ζητήματα που αφορούν την εξαγορά επιχειρήσεων ή την αναγκαστική σε αυτές συμμετοχή του Κράτους ή άλλων δημόσιων φορέων, εφόσον οι επιχειρήσεις έχουν «χαρακτήρα μονοπωλίου». Πρόκειται για είδος κύρωσης ευθέως προβλεπόμενης από το Σύνταγμα.

Η συνταγματική θεμελίωση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας στηρίζεται στη διάταξη του άρθρου 106, παρ.3 του Συντάγματος, κατά την οποία είναι δυνατό, με νόμο, να δημοσιοποιηθούν ιδιωτικές επιχειρήσεις «όταν έχουν χαρακτήρα μονοπωλίου». Έτσι, κατά μείζονα λόγο, είναι δυνατό ο νόμος να περιορίσει ή τουλάχιστον να ελέγξει την μονοπωλιακή δραστηριότητα των ιδιωτικών επιχειρήσεων ως μέτρο ηπιότερο σε σχέση με τη δημοσιοποίηση .

Εκτός από τα μονοπώλια, κινδύνους για τον ελεύθερο ανταγωνισμό εγκυμονεί και η ολιγοπωλιακή αγορά.

Βασικά χαρακτηριστικά της αποτελούν, ο μικρός αριθμός επιχειρήσεων που παράγουν ομοιογενή ή διαφοροποιημένα προϊόντα και η μεγάλη αλληλεξάρτηση μεταξύ των επιχειρήσεων. Δηλαδή, κύριο χαρακτηριστικό της ολιγοπωλιακής αγοράς είναι η απουσία αυτόνομης δράσης της επιχείρησης, η οποία χαρακτηρίζει την επιχείρηση υπό συνθήκες ανταγωνισμού ή όταν κατέχει δεσπόζουσα θέση (μονοπώλιο) και η οποία στο ολιγοπώλιο υποκαθίσταται από την αλληλεξάρτηση, ώστε να αποτραπεί ο πόλεμος τιμών μεταξύ των επιχειρήσεων. Αν δεν υπάρχει αυτή η αλληλεξάρτηση, που μπορεί να στηρίζεται σε συμφωνία ή να έχει τη μορφή της εναρμονισμένης πρακτικής, δεν μπορεί να υπάρξει και καθεστώς υγιούς και ελεύθερου ανταγωνισμού .

(β) Καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης.

Σημαντική απειλή για την ύπαρξη ελεύθερου ανταγωνισμού αποτελεί και η καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης. Το άρθρο 2 του ν. 703/77 δεν απαγορεύει τη δημιουργία οικονομικής ισχύος, αλλά δημιουργεί νομικό πλαίσιο ελέγχου της συμπεριφοράς μιας επιχείρησης που κατέχει δεσπόζουσα θέση στη σχετική αγορά. Ελέγχει όχι οποιαδήποτε συμπεριφορά της, αλλά μόνον την καταχρηστική. Δηλαδή, το μονοπώλιο που αναιρεί την έννοια του ανταγωνισμού, δεν απαγορεύεται, απλώς η συμπεριφορά του υποβάλλεται σε νομικό έλεγχο, και τούτο για την προστασία του τρίτου.

Μια επιχείρηση κατέχει δεσπόζουσα θέση, τόσο στην πλευρά της προσφοράς, όσο και στην πλευρά της ζήτησης, όταν δεν είναι καθόλου εκτεθειμένη σε ανταγωνισμό ή δεν είναι εκτεθειμένη σε ουσιώδη ανταγωνισμό. Αυτό συμβαίνει όταν η επιχείρηση μπορεί, για λόγους πραγματικούς ή νομικούς, να διαμορφώνει οικονομική συμπεριφορά ανεξάρτητη από τη συμπεριφορά άλλων επιχειρήσεων σε μια ορισμένη αγορά.

Η συμπεριφορά μιας τέτοιας επιχείρησης είναι καταχρηστική, αν υπό συνθήκες ανταγωνισμού δεν θα εκδηλωνόταν ή αλλιώς όταν με τη δραστηριότητά της θίγεται ο θεσμός του ελεύθερου ανταγωνισμού. Δηλαδή, κατάχρηση υφίσταται όταν η επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση χρησιμοποιεί την οικονομική της ισχύ για να επιβάλλει τους όρους της στις συναλλαγές, με αποτέλεσμα τον περιορισμό ή αποκλεισμό της οικονομικής ελευθερίας των τρίτων. Συνεπώς, αφετηρία και πυρήνας της κατάχρησης είναι η προστασία της οικονομικής ελευθερίας των τρίτων απέναντι στην υπερβάλλουσα οικονομική ισχύ ορισμένων επιχειρήσεων που με τη συμπεριφορά τους ματαιώνουν ή περιορίζουν τη συμμετοχή των τρίτων στη σχετική αγορά, παρακωλύοντας τον σχετικό ανταγωνισμό και αίροντας, επομένως, το βασικό θεμέλιο της οικονομίας της αγοράς .

4. Το οικονομικό Σύνταγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η σχέση του με το Ελληνικό οικονομικό Σύνταγμα.

Πηγή του ελληνικού οικονομικού δικαίου από τη στιγμή που η Ελλάδα εντάχθηκε στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (από 1/1/1981) αποτελεί και το κοινοτικό δίκαιο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει τη δική της έννομη τάξη που ισχύει και στα Κράτη-μέλη. Ενδιαφέρον από άποψη Οικονομικού Δικαίου παρουσιάζουν οι κανόνες που συνθέτουν το Οικονομικό Σύνταγμα της Ε.Ε.

Το Οικονομικό Σύνταγμα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θεμελιώνεται στην αρχή ότι το οικονομικό σύστημα των εθνικών οικονομιών των Κρατών-Μελών, καθώς και της Κοινής Αγοράς είναι και παραμένει το σύστημα της ιδιωτικής οικονομίας και του ελεύθερου ανταγωνισμού, σε συνδυασμό με τους κανόνες που αποσκοπούν στη ρύθμιση, τον επηρεασμό, τη διάπλωση και την κατεύθυνση της οικονομικής διαδικασίας.

Ο Leontin-Jean Constantinesco, υποστηρίζει την άποψη ότι το Οικονομικό Σύνταγμα της Ε.Ο.Κ. εδράζεται σε μια ελεγχόμενη Οικονομία της Αγοράς, στην οποία είναι διάχυτος ο έντονος κοινωνικός χαρακτήρας. Παρόμοια θέση παρουσιάζει και ο Peter Badura, ο οποίος φρονεί ότι η θέσπιση κανόνων που αποσκοπούν στη ρύθμιση, επηρεασμό και κατεύθυνση της οικονομικής διαδικασίας ανάγεται στην εντολή προς κοινωνική διαμόρφωση που απορρέει από την αρχή του Κράτους Κοινωνικής Πρόνοιας.

Αποστασιοποιημένος από μια τέτοια αντίληψη ο J. H. Von Brunh, επισημαίνει ότι το Οικονομικό Σύνταγμα της Ε.Ο.Κ. βασίζεται μόνο στο σύστημα της Οικονομίας της Αγοράς, χωρίς δεσμεύσεις.

Το Οικονομικό Σύνταγμα της Ε.Ο.Κ. βασίζεται σε πέντε ελευθερίες, τις οποίες προβλέπει η Συνθήκη της Ε.Ο.Κ.:

(α) Η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων.

(β) Η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και η ελεύθερη εγκατάσταση για τις επιχειρήσεις με άμεση συνέπεια την εξομοίωση ημεδαπών και αλλοδαπών στα πλαίσια των Κρατών-Μελών

(γ) Η ελεύθερη κυκλοφορία υπηρεσιών

(δ) Η ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων

(ε) Η ελεύθερη διακίνηση πληρωμών.

Άλλο σημαντικό στοιχείο της Συνθήκης της Ε.Ο.Κ. για το Οικονομικό Καθεστώς της Ένωσης είναι οι διατάξεις περί ανταγωνισμού, που απαγορεύουν τον περιορισμό του τελευταίου και οι διατάξεις που απαγορεύουν τις κρατικές ενισχύσεις των επιχειρήσεων.

Γίνεται, επομένως, φανερό ότι η οικονομική ζωή στην Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζεται στην ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών υπό καθεστώς ανταγωνισμού.

Δεδομένου ότι μετά την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ε., οι ελληνικοί νόμοι θα πρέπει να είναι σύμφωνοι όχι μόνο προς το Ελληνικό Σύνταγμα αλλά και τη Συνθήκη της Ε.Ο.Κ., τίθεται το ζήτημα της σχέσης μεταξύ του ελληνικού Οικονομικού Συντάγματος και του Οικονομικού Συντάγματος της Ε.Ε., κυρίως, όσον αφορά τον τομέα του ανταγωνισμού.

Η εθνική νομοθεσία αναφέρεται στην ελληνική αγορά, ανεξάρτητα από την ιδιότητά της ως «συνέχεια» της αγοράς των άλλων Κρατών-Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ότι αποτελεί αναπόσπαστο μέρος μιας ενιαίας αγοράς. Συνεπώς, φαινόμενα ανεπίτρεπτου περιορισμού του ανταγωνισμού κατά την ελληνική νομοθεσία (που βασίζεται στις ίδιες αρχές με την κοινοτική), μπορεί κατά την κοινοτική νομοθεσία να μην μπορούν να χαρακτηριστούν έτσι. Δηλαδή, το ελληνικό δίκαιο του ανταγωνισμού (ν. 703/77) εφαρμόζεται, όταν τα περιστατικά που αντιμετωπίζονται ως ενδιαφέρουσες αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές από το ν. 703/77 έχουν επιπτώσεις στην ελληνική αγορά. Αν η αντι-ανταγωνιστική πρακτική έχει μόνον κοινοτική διάσταση, εφαρμοστέο είναι το κοινοτικό δίκαιο.

Ζήτημα δημιουργείται, αν συντρέχει εφαρμογή τόσο του ελληνικού όσο και του κοινοτικού δικαίου. Σύμφωνα με την κρατούσα θεωρία της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου, η υπεροχή του τελευταίου δεν αποκλείει την παράλληλη εφαρμογή και των δύο δικαίων στην περίπτωση αυτή, υπό την επιφύλαξη ότι η εφαρμογή του εθνικού δικαίου ούτε παραβιάζει την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου ούτε επηρεάζει τους στόχους του. Συνεπώς ο ελληνικός νόμος δεν καταργείται ούτε αντικαθίσταται από το κοινοτικό κείμενο, το οποίο συνεχίζει να ισχύει και εφαρμόζεται σε μια επιμέρους αγορά, την ελληνική, που είναι τμήμα αναπόσπαστο μιας μεγαλύτερης, της κοινοτικής.

Πέραν, όμως, του τομέα του ανταγωνισμού, όπου-όπως προαναφέρθηκε-ισχύει η υπεροχή του κοινοτικού δικαίου, κατά τα άλλα, το κοινοτικό Οικονομικό Σύνταγμα στηρίζεται στις ίδιες βασικές αρχές που διέπουν και το ελληνικό Οικονομικό Σύνταγμα -αρχή της προστασίας της οικονομικής ελευθερίας, της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας, της ισότητας, κοινωνικές δεσμεύσεις της οικονομίας-. Επομένως, προκύπτει ότι το ελληνικό Οικονομικό Σύνταγμα είναι εναρμονισμένο προς το Οικονομικό Σύνταγμα της Ε.Ε. και δεν τίθεται θέμα σύγκρουσης μεταξύ τους.

(Γ). ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την προηγηθείσα ανάλυση προκύπτει ότι το Οικονομικό Σύνταγμα, ως προς το πλέγμα εκείνων των διατάξεων του Καταστατικού Χάρτη που ρυθμίζουν και διέπουν το χώρο του οικονομικού βίου, με σκοπό την επίτευξη ενός καθεστώτος οικονομικής ισορροπίας και ευημερίας για το κοινωνικό σύνολο, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ούτε οικονομικοπολιτικά ούτε κοινωνικοοικονομικά ουδέτερο.

Οι συνταγματικές διατάξεις και εν προκειμένω, οι σχετικές με τη ρύθμιση του οικονομικού χώρου, δεν μπορούν να θεωρηθούν αξιολογικά ουδέτερες. Διότι, ο Καταστατικός Χάρτης, ως ρυθμιστική, οργανωτική και κατευθυντήρια αρχή, διέπουν ολόκληρο το φάσμα της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής των ατόμων, δεν μπορεί να αποτελεί απλή διακήρυξη θέσεων, χωρίς ταυτόχρονα να θέτει και συγκεκριμένα πλαίσια, προσανατολισμούς και κατευθύνσεις δράσης και επιλογών.

Η ίδια η συνταγματική πρακτική και παράδοση στην Ελλάδα επικυρώνει αυτήν τη θέση. Οι κρίσιμες συνταγματικές διατάξεις για την οικονομική ελευθερία και τις ειδικότερες εκδηλώσεις της (άρθρο 5, παρ.1 και3), την ιδιοκτησία (άρθρο 17, παρ.1), την ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία (άρθρα 5, παρ.1 και3 και 106,παρ.2), την κρατική παρέμβαση (άρθρο 106,παρ.1 και 2), την κοινωνική δεσμεύση της οικονομίας (άρθρα

2, 4, παρ.1, 5,παρ.1 και3, 22, 24, 25, 106) και η νομοθεσία για τον ανταγωνισμό- τόσο η ελληνική (κυρίως οι ν. 703/77 και 146/14) όσο και η κοινοτική (μέσω του άρθρου 28 του Συντάγματος) προσανατολίζουν το οικονομικό καθεστώς της Ελλάδας προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις προς, προς εναρμόνιση και συμφωνία και με τις διατάξεις του κοινοτικού Οικονομικού Συντάγματος.

Έτσι, κατ' αρχήν το Σύνταγμα του 1975/86/01 είναι ανοικτό (όχι ουδέτερο) ως προς το εφαρμοστέο οικονομικό σύστημα. Με τις γενικές κατευθυντήριες αρχές που προκρίνει, όμως, μέσω των σχετικών διατάξεων, δημιουργεί ένα ευρύτατο μεν, αλλά ακροθιγώς προσδιορισμένο οργανωτικό πλαίσιο του οικονομικού καθεστώτος, βάση του οποίου αποτελεί η οικονομία της αγοράς, την οποία το Σύνταγμα προστατεύει, εγγυάται και στον πυρήνα της δεν τη θίγει.

Περαιτέρω, η οικονομική ελευθερία ως πυρήνας του εν λόγω συστήματος, ο ανταγωνισμός ως θεμέλιο και ουσία του, σε συνδυασμό με τη θεμιτή κρατική παρέμβαση για το συντονισμό και προγραμματισμό της οικονομίας της αγοράς λόγω ανεπάρκειας εξυπηρέτησης του γενικού συμφέροντος από μόνο το ίδιο το σύστημα, αλλά και οι κοινωνικές δεσμεύσεις του συστήματος, για τη διόρθωση των κοινωνικών ατελειών που είναι σύμφυτες μ' αυτό, στοιχειοθετούν πιο συγκεκριμένα το ελληνικό Οικονομικό Καθεστώς ως μια κοινωνικά δεσμευμένη οικονομία της αγοράς.

(Δ). ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κατά την ορθότερη και κρατούσα άποψη, το Σύνταγμα του 1975/1986/2001 δεν είναι και δεν μπορεί να είναι ούτε οικονομικοπολιτικά ούτε κοινωνικοοικονομικά ουδέτερο. Ο Καταστατικός Χάρτης, ως συγκεκριμένη ιδρυτική και διαμορφωτική πράξη του πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού χώρου ενός κράτους δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι παραμένει ουδέτερος όσον αφορά τη ρύθμιση ενός μείζονος σημασίας για την ύπαρξη και ανάπτυξη του τελευταίου, χώρου, όπως είναι ο οικονομικός. Υπό αυτό το πρίσμα, και όσον αφορά το Ελληνικό Σύνταγμα του 1975/1986/2001,, είναι ορθότερη η χρήση του όρου «ανοικτό» όταν αναφερόμαστε στο Οικονομικό Σύνταγμα, δηλαδή στις διατάξεις εκείνες του Καταστατικού Χάρτη (κυρίως άρθρα 5, παρ. 1 και 3, 106, παρ., 1 και 2,)που περιέχουν τις βασικές αρχές και κατευθύνσεις, που κατά το νομοθέτη, αποτελούν το ελάχιστο απαιτούμενο περιεχόμενο του ελληνικού Οικονομικού Καθεστώτος: σύστημα της Οικονομίας της αγοράς, ανταγωνισμός, οικονομική ελευθερία, ιδιοκτησία, ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, αλλά και κρατικός παρεμβατισμός και κοινωνικές δεσμεύσεις του οικονομικού συστήματος. Η εν λόγω άποψη περί «ανοικτότητας» του Οικονομικού Συντάγματος ανταποκρίνεται καλύτερα τόσο στη διεθνή πραγματικότητα του παγκοσμίως καθιερωμένου πλέον συστήματος της οικονομίας της αγοράς ως μόνου αποτελεσματικού και βιώσιμου οικονομικού μοντέλου, όσο και στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα του Οικονομικού Συντάγματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θεμέλιο του οποίου αποτελεί η αρχή ότι, το οικονομικό σύστημα των εθνικών οικονομιών των Κρατών μελών είναι και παραμένει το σύστημα της ιδιωτικής οικονομίας και του ελεύθερου ανταγωνισμού.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ

As regard to the soundest and most prevailing opinion, the Constitution of 1975/1986/2001 isn't and in fact can't be considered, either economically-politically or socially-economically, as neutral. The Constitutive Chart, as a concrete founding and formative registration of the political, economical and social field of a State, can't be considered that remains neutral as regards the field of major importance for the existence and development of the latter, as it is the economical field. Under this prism and with regard to the Greek Constitution of 1975/1986/2001, it's more accurate to use the term "open" rather than "neutral" when we refer to the Economic Constitution, that is to say, to these provisions of the Constitutive Chart (mainly, the

articles 5, par. 1 and 3, 106, par.1 and 2), which contain the basic principles and directions, that, according to the legislator, constitute the minimal required content of the Greek Economic Constitution: System of Economy of the Market, antagonism, economic freedom, ownership, private economic initiative, but also, government owned interventionism and social commitments of the economic system. This view about an "open" Economic Constitution better corresponds to the international reality of the worldwide established henceforth System of Economy of the Market as being the only effective and viable economic model, as well as to the European reality of the Economic Constitution of the European Union, foundation of which is the principle that, the economic system of national economies of Member States continue to be the system of Private economy and free antagonism.

(E). ΛΗΜΜΑΤΑ

- 1.Ανταγωνισμός
- 2.Ιδιοκτησία
- 3.Ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία
- 4.Καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης
- 5.Κοινοτικό δίκαιο
- 6.Κοινωνικές δεσμεύσεις
- 7.Κρατική παρέμβαση
- 8.Μονοπώλια
- 9.Οικονομία της αγοράς
- 10.Οικονομικός βίος
- 11.Οικονομική ελευθερία
- 12.Οικονομικό καθεστώς
- 13.Οικονομική πολιτική
- 14.Οικονομικό Σύνταγμα
- 15.Οικονομικό Σύνταγμα της Ε.Ε.
- 16.Οικονομικό σύστημα
- 17.Οικονομικός χώρος
- 18.Ολιγοπώλια
- 19.Ουδετερότητα
- 20.Ουσιαστικό οικονομικό σύνταγμα
- 21.Προγραμματισμένη οικονομία
- 22.Σύνταγμα του 1975/86/01
- 23.Τυπικό οικονομικό σύνταγμα

1. Antagonism
2. Ownership
3. Private economic initiative
4. Abuse of dominant position
5. European Union Law
6. Social commitments
7. Government owned interventionism
8. Monopolies
9. Economy of the Market
10. Economic Life
11. Economic freedom
12. Economic status
13. Economic policy
14. Economic Constitution
15. Economic Constitution of the European Union
16. Economic system
17. Economic field
18. Oligopolies
19. Neutrality
20. Essential Economic Constitution
21. Programmed economy
22. Constitution of 1975/1986/2001
23. Typical Economic Constitution

(ΣΤ). ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Badura P., Θεμελιώδη Προβλήματα του Οικονομικού Συνταγματικού Δικαίου, ΝοΒ. 1976
2. Βελέντζας Ι., Το Οικονομικό Σύνταγμα ως νομικό πρόβλημα, Αρμ. 1987
3. Γέροντας Αποστόλης, Διοικητικό Οικονομικό Δίκαιο, 1985
4. Δαγτόγλου Π.Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Β', 1991
5. Δεληγιάννης Γεώργιος, Οικονομική Ελευθερία και Κρατική Παρέμβαση
6. Δημητρόπουλος Ανδρέας Γ. Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος ΙΙΙ, 2004
7. Καραγιώργας Διονύσιος, Η Οργάνωση της Οικονομίας Κατά το Σχέδιο Συντάγματος, ΤοΣ. 1975
8. Κοσίρης Λάμπρος, Δίκαιο Ανταγωνισμού, 1986
9. Κουτσούκης Δημήτριος Β., Τζουγανάτος Δημήτριος Ν., Η Εφαρμογή του Ν.703/1977 «Περί προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού», Αθήνα, 1987
10. Λεβέντης Γεώργιος, Τα Κοινωνικά Δικαιώματα του πολίτη, ΤοΣ. 1976
11. Λιακόπουλος Αθ., Η Οικονομική Ελευθερία αντικείμενο προστασίας στο δίκαιο του ανταγωνισμού, 1981
12. Λιακόπουλος Θανάσης, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, 2000
13. Μάνεσης Αριστόβουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα, Ατομικές Ελευθερίες, 1982
14. Μάνεσης Αριστόβουλος / Μανιτάκης Αντώνης, Κρατικός Παρεμβατισμός και Σύνταγμα (Γνωμοδότηση), ΝοΒ. 1981
15. Μάνεσης Αριστόβουλος Ι./ Μανιτάκης Αντ. Ν./ Παπαδημητρίου Γ., Η Υπόθεση «Ανδρεάδη» και το Οικονομικό Σύνταγμα, Αθήνα, Κομοτηνή 1991
16. Ναυπλιώτης Γ. Το Πρόβλημα του Οικονομικού Συντάγματος, ΤοΣ. 1975
17. Παμπούκης Κωνσταντίνος Γ. , Στοιχεία οικονομικού Δικαίου: Ελευθερία και Παρεμβατισμός. Παρέμβαση του Κράτους στο εμπόριο, Θεσσαλονίκη, 1982
18. Ρόκκας Ιωάννης Κ., Εμπορικό Δίκαιο: Γεν. Μέρος, 1991
19. Ρόκκας Ιωάννης, Οικονομική και Νομική Επιστήμη (Εισαγωγικές Παρατηρήσεις επί των σχέσεων οικονομίας και δικαίου), Τιμητικός Τόμος Αλεξάνδρου Τσιριντάνη, 1980, σελ. 317 επ., 329 υποσημ. 53
20. Ρόκκας Νικόλαος, Η Επίδραση του νέου Συντάγματος επί του Ιδιωτικού και επί του Δημοσίου Δικαίου
21. Σβώλος Αλ.- Βλάχος Ι., Το Σύνταγμα της Ελλάδος, τ. Α', 1954, σελ. 328
22. Σταθόπουλος Μ., Οικονομική Ελευθερία, Οικονομικό Σύστημα και Οικονομικό Σύνταγμα. ΤοΣ. 1981
23. Τάχος Αναστάσιος, Διοικητικό Οικονομικό Δίκαιο, 1990
24. Τάχος Α., Η Ελαστικότητα του ελληνικού οικονομικού καθεστώτος κλπ., Δίκαιο και Πολιτική 15/1987
25. Τάχος Α., Η Οικονομική δημοκρατία και το Σχέδιον Συντάγματος, 1975
26. Φινοκαλιώτης Κωνσταντίνος, Σύνταγμα και οικονομικός προγραμματισμός, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Πέντε χρόνια εφαρμογής του Συντάγματος του 1975, 1980, σελ. 169 επ. 179.
27. Ψαρός Δημ. Κ., Στοιχεία Διοικητικού Οικονομικού Δικαίου κατά τα εν Ελλάδι ισχύοντα, 1960